

jeho výkladu záměrného podhodnocení cenných děl, zdůrazňuje dále skutečnost, že Walther Bernt, který Popperovu sbírku znal ještě z doby těsně předválečné, kdy na ni dělal odhad na vyžádání majitele, upozornil na neúplnost souboru. V něm podle treuhändera chybělo to nejcennější: jeden blíže neurčený obraz Davida Tenierse a krajina Salomona Ruysdaela. V této souvislosti se ve zprávě uvádí, že na tuto skutečnost by měl být upozorněn zejména *Zentralamt*, který by měl prověřit, zdali s těmito obrazy nedisponuje někdo z Popperovy rodiny. (*10)

Ve stejném smyslu jako text zprávy je sepsán i Baudischův dopis prof. Berntovi do Mnichova z 22. října 1942. Z dopisu navíc vyplývá, že se Baudisch s Waltherem Berntem dobře znal a této konexe se snažil využít ve svůj prospěch. Příklad zajištění sbírky Richarda Poppera je velmi zřetelným důkazem existence kompetenčních sporů mezi úřady (*gestapo* a *Zentralstelle*) a jednotlivci (Jindřich Baudisch proti „zájmovému sdružení“ *Volk und Reich* kolem K. H. Franka a jednotlivým úředníkům na *Zentralstelle*).

2. Poválečné osudy sbírky

Restituční nárok na obrazy Richarda Poppera byl podán u Národní správy majetkových podstat dne 21. listopadu 1946 ing. Otto Klepetářem, který byl ve věci pozůstalosti zástupcem ostatních spoludědiců. Jelikož se však projednávání pozůstalosti protáhlo a dokončeno bylo až 23. září 1949, (*11) došlo mezitím k tomu, že 41 obrazů z torza Popperovy sbírky zajištěného u firmy André bylo předáno Národní galerií v Praze, která jednotlivá díla zapsala do svého inventáře DO, Národní kulturní komisi, a to po dohodě s tehdejším ředitelem Národní galerie v Praze dr. Vladimírem Novotným a na základě ustanovení bodu 8. písm. i) organizačního řádu Národní kulturní komise v Praze vydaného vyhláškou ministra školství a osvěty ze dne 27. ledna 1947 (Úřed. list I. č. 125/1947). (*12)

Jak vyplývá z dopisu Národní správy majetkových podstat v likvidaci ze dne 11. září

1950, adresovaného jednomu z dědiců, Kurtu Popperovi do Anglie, pod národní správou se nacházelo celkem 43 obrazů z Popperovy sbírky, z nichž 41 bylo vybráno dr. Zdeňkem Wirthem pro Národní kulturní komisi (viz přílohu VIII. 6) a dva byly odprodány v rámci likvidace NSMP dne 23. června 1950 národnímu podniku Obchodní domy, závodu Antikva v Praze. (*13) Některá díla z Popperovy sbírky byla později předána zpět do sbírek Národní galerie v Praze, kde byla zařazena znovu do inventáře DO, ovšem pod vyššími čísly, než v době těsně poválečné. Jelikož neexistuje žádná konkordance těchto dvou číselných řad jednoho inventáře, bude identifikace obrazů, které se dodnes nacházejí ve sbírkách Národní galerie, komplikovaná, neboť bude muset být provedena na základě detailního studia jednotlivých děl. Jistou pomoc při identifikaci těchto kusů může znamenat i nově nalezený seznam obsahující podrobný popis 28 obrazů z majetku Richarda Poppera, které byly zavlčeny během okupace z území protektorátu (viz přílohu VIII. 7). (*14)

Poznámky:

- (1) SÚA Praha, fond Ministerstvo práce a sociální péče – dodatky, sign. 6531.
- (2) Regina a Richard Popperovi byli deportováni pod transportními čísly D438 a D439. Podle poválečných svědectví, která byla vydána o jejich osudu po deportaci do lodžského ghetta pro účely projednávání jejich pozůstalosti, je uvedeno datum 27. prosince 1944 jako den, který nepřezili. (ze spisu č. j. D IV 657/47 – 32 Okresního soudu civilního v Praze).
- (3) SÚA Praha, fond 114–9/41.
- (4) SÚA Praha, fond Policejní ředitelství, 1941–50, sign. P 2996/2.
- (5) Zápis výpovědi Jindřicha Baudische u výsledku dne 18. června 1945, který byl proveden v budově Státní policie v Bartolomějské ulici za přítomnosti pracovníků Národní galerie dr. Jana Loriše a dr. Jaroslava Pavelky, národního správce firmy André Karla Zinka a správce nakladatelství Volk und Reich dr. Kolíska. (SOA v Praze, Podklady pro mimořádný lidový soud s Jindřichem Baudischem).
- (6) Výpověď Wilhelma Rödlinga ve vazební věznici na Pankráci z 9. ledna 1946; SÚA Praha, fond ZÚ – dodatky, KNS, kart. 244.
- (7) SÚA Praha, fond 114–9/41, strojopis, 3 strany.
- (8) Tento seznam se nepodařilo dohledat v žádném veřejném archivním fondu; dokument je

k dispozici pouze v kopii v soukromém archivu Popperových dědiců. Londýn, soukromý archiv, strojopis, 2 strany.

Mohlo by se ovšem jednat o nějaký podklad pro nedochované ocenění provedené prof. Antonem Jarym (Praha XII, Kronerstrasse 53), o jehož převzetí dne 23. ledna 1942 se zmiňuje v dopise z 27. listopadu 1942 pravděpodobně Hans Günther (dopis není podepsán); SÚA Praha, fond 114 – 9/41.

- (9) Zpráva z 22. 10. 1942; SÚA Praha, fond 114–9/41.
- (10) V této souvislosti jsou ve zprávě uvedeni manžel jediné Popperovy dcery Marianny Erwin Lang nebo jistý Weiss, který sdílel, stejně jako Lang, s R. Popperem poslední bydliště v Lucemburské ulici; SÚA Praha, fond 114–9/41. Zentralamt. byl na chybějící obrazy upozorněn vzápětí dopisem ze dne 24. října 1942; tamtéž.
- (11) Viz Odevzdací listina ze soudního spisu č. j. D IV 657/47–32 Okresního soudu civilního v Praze XII, Francouzská 39. Pozůstalost po Richardu Popperovi byla na základě soudního projednání pozůstalosti definitivně rozdělena mezi 7 spoludědiců 23. září 1949.
- (12) Převzetí zajištěných obrazů, které byly již v období 1945–1947 zapsány do inventářů DO a M Národní galerie v Praze je stvrzeno dopisem referentky NKK dr. Tat'any Kubátové řediteli NG dr. Vladimíru Novotnému ze dne 8. září 1947; ANG, čj. 1908/1947.
- (13) SÚA Praha, fond Ministerstvo práce a sociální péče – dodatky, sign. 6531.
- (14) Seznam byl nalezen v dosud nezpracované části fondu Národní správy majetkových podstat v SÚA Praha (nezpracované dodatky).

V. 2. Sbírka JUDr. Emila Freunda – Praha

Vzácný případ, kdy se podařilo uchovat pohromadě alespoň část sbírky, která prošla skladišti Treuhandstelle, představuje sbírka JUDr. Emila Freunda (29. 4. 1886 – 13. 9. 1942). V jeho majetku se nacházela sbírka, zřejmě nevelkého rozsahu, která byla umístěna ve sběratelově vinohradském bytě, v Mánesově ulici.

1. Charakteristika sbírky

Pokud lze soudit dle souboru, který byl v letech 1943–1944 začleněn do sbírkového fondu Ústředního židovského muzea, sbírka vznikala v období vymezeném první a druhou válkou, z větší části prostřednictvím akvizic z pražských výstav. I když zdaleka nedosahovala rozsahu a významu tehdejších předních sbírek moderního umění, např. sbírky Oskara Federera (viz

kapitolu V. 6.), ve výběru zastoupení autorů s nimi byla srovnatelná a dá se říci, že byla názorově blízká okruhu sběratelů činných ve Sdružení přátel moderní galerie. (*1)

Ve Freundově sbírce byla zastoupena díla především českých a francouzských autorů, vzniklá převážně v období mezi dvěma světovými válkami. Výjimku v chronologickém zařazení děl tvoří pouze plátno Paula Signaca *Parník Hironnelle – Seina u Samojs* z roku 1901, zakoupený na výstavě francouzského umění uspořádané Spolkem výtvarných umělců Mánes v Obecním domě v roce 1923. Z francouzských autorů zde byli, kromě Signaca malbami zastoupeni: André Deraine, *Hlava mladé ženy*, Maurice Utrillo, krajina s názvem *Vire, Calvados*. V případě akvarelů a kreseb, francouzské autory ve Freundově sbírce reprezentovali především Paul Vlaminck a Maurice Utrillo. Pokud jde o české a slovenské autory, ve Freundově sbírce byli zastoupeni např. Emil Filla, Jan Bauch, Zdeněk Rykr, Emil Arthur Longen, nebo Václav Špála.

2. Osud sbírky během válečných let

Původní podobu a obsah sbírky dr. Emila Freunda dnes není možné rekonstruovat, neboť se nezachoval, a patrně ani nikdy neexistoval, žádný soupis z předválečné doby a rovněž tak sbírka nebyla nikdy publikována. Vzhledem k tomu, že se nedochovala ani majetková přiznání osob, které se musely v roce 1940 povinně registrovat u pražské Židovské náboženské obce, je nutné vyloučit existenci jakýchkoli údajů o sbírce jako celku. Samotný fakt, že Freundova kolekce existovala a měla charakter sbírky, byl jednoznačně zjištěn teprve v nedávné době při revizi části karet katalogu Ústředního židovského muzea z let 1942–1945.

JUDr. Emil Freund, bývalý ředitel pojišťovny Sekuritas, byl deportován dne 21. října 1941 pod transportním číslem B 126 druhým transportem z Prahy do ghetta v Lodži, kde 13. září 1942 zemřel. V době své deportace již neměl na území protektorátu žádných žijících příbuzných (byl svobodný, rodiče zemřeli ještě před válkou a dvě sestry žily v USA).

Freundova sbírka se patrně do doby jeho deportace nacházela v jeho vinohradském bytě (Mánesova ulici čp. 311/9). Lze předpokládat, že byt byl krátce po odevzdání klíčů vyklizen zaměstnanci *Treuhandstelle* a movitosti ze zařízení bytu rozděleny do jednotlivých skladů postupem, jehož detailní popis je uveden v kapitole IV. 2.). Umělecké předměty byly oceněny a rovněž rozříděny podle provedené klasifikace do příslušných skladišť. Většina předmětů sbírky byla deponována ve skladištích *Treuhandstelle*. Odtud pak byla část převedena jako zápůjčka patrně Moderní galerii (viz kapitolu IV. 4. 4. 1.) a větší část byla vybrána dr. Josefem Polákem do sbírek Ústředního židovského muzea, zbytek zůstal v méně frekventovaných skladištích *Treuhandstelle* v Dlouhé 33 a na Pelc–Tyrolce. (*2) Toto rozdělení předmětů do skladišť *Treuhandstelle* vyplývá z dopisu Národní správy majetkových podstat Ministerstvu sociální péče ve věci dědictví po dr. Freundovi z 15. dubna 1948. V tomto dopise jsou také uvedeny popisy čtyř děl, která byla převedena jako zápůjčka do Národní galerie v Praze a v poválečných letech byla uložena ve skladišti ve Strahovském klášteře: (1. M 2457 – 846 Ant. Hudeček: *Cesta ve vsi*, olej na lepence, 50 x 66 cm; 2. EPR 901 – 568 Fr. Úprka: *Selské děvče v kroji*, (busta); 3. EPR 920 – 882 Břetislav Benda: *Stojící ženský akt*, bronz, v. 44 cm; 4. EPR 921 – 883 Břetislav Benda: *Stojící nahá žena*, bronz, v. 66 cm). (*3)

Katalogizace děl vybraných pro Ústřední židovské muzeum byla provedena zčásti již v roce 1943 dr. Josefem Polákem a po jeho zatčení v červenci 1944 byla dokončena dr. Hanou Volavkovou (viz přílohu VIII. 8).

3. Pokus o restituci části sbírky a osudy některých děl po roce 1950

Na podzim roku 1947 se o restituci děl ze sbírky JUDr. Emila Freunda přihlásily obě jeho sestry, Berta Siebenová (Chicago, Illinois) a Olga Hoppeová (bytem tamtéž). Došlo však pouze k projednání dědického řízení, na základě kterého byla usnesením okresního soudu

civilního pro Prahu – jih ze dne 8. března 1948 (č. j. D III 132/48–4) Bertě Siebenové a Olze Hoppeové svěřena správa pozůstalosti. V této fázi se jednalo pouze o předměty zjištěné Národní správou majetkových podstat ve skladištích na Strahově, Dlouhé 33 a na Pelc–Tyrolce. Jelikož obě dědičky trvale bydlely na území Spojených států amerických (Berta Siebenová byla americkou občankou od roku 1928), správu pozůstalosti vedl JUDr. Josef Hanák (dříve Hirsch). Na základě soudního rozhodnutí o správě pozůstalosti se NSMP obrátila na Ministerstvo sociální péče o vydání restitučního výměru.

V roce 1949 však obě dědičky podaly ve věci pozůstalosti po svém bratrovi další restituční návrh, a to u okresního soudu civilního v Praze pod č. j. NcL 1390/49. Návrh byl podán proti *Národní správě Židovské rady starších (NSŽRS)*, do jejíž kompetence spadaly i sbírky bývalého Ústředního židovského muzea. V případě tohoto restitučního návrhu se jednalo o již mnohem cennější soubor 31 kreseb a maleb (mezi nimi i malby P. Signaca, A. Deraina atd. – viz výše). Soubor byl oceněn na tehdejších 500.000,– Kč. Spor byl veden v zastoupení advokátem B. Siebenové JUDr. Vilémem Černochem (Praha I, Pařížská 10). Navrhovatelky žádaly vydání souboru a svoji žádost odůvodnily neplatností držby pozůstalosti dr. Emila Freunda NSŽRS podle zákona 128/46 Sb. Soudní spor ve věci restituce nejcennější části Freundovy sbírky se však protáhl do jara 1950 a z důvodů blíže neurčeného formálního zamítnutí skončil definitivně v neprospěch navrhovatelek.

Z korespondence mezi NSŽRS a NSMP vyplývá, že v tomto případě hrála od počátku roli snaha NSŽRS cennou sbírku nevydat a takzvaně ji „zachránit pro stát“. (*4) Sbírkou se stala součástí muzeální podstaty Židovského muzea v Praze, které však bylo fakticky dnem 4. dubna 1950 postátněno (*5) a torzo Freundovy sbírky z něj bylo spolu s dalšími obrazy převedeno z rozhodnutí nadřazených státních orgánů prostřednictvím Národní kulturní komise do správy Národní galerie v Praze jako náhrada za údajnou státní pohledávku za období národní správy. (*6) V současné době jsou předměty převedené v roce 1950 do správy

Národní galerie navraceny Židovskému muzeu na základě zákona č. 212 Sb. ze dne 23. června 2000.

Poznámky:

- (1) O Freundovi jako sběrateli ovšem nemáme z dosud prostudovaných pramenů žádné bližší informace. Sbírka nebyla, na rozdíl od sbírek Oskara Federera, Armanda (Arnima) Grosze a jiných sběratelů moderního umění, nikdy publikována a i přes zjevnou velkou názorovou spřízněnost se Sdružením přátel Moderní galerie se nenachází ve fragmentu agendy tohoto sdružení žádná zmínka Freundově případném členství.
- (2) Ve skladišti v Dlouhé 33 Národní správa majetkových podstat zjistila v dubnu 1948 následující díla z majetku E. Freunda: (1. obraz, tuš, kresba, Kremlička; 2. obraz, akvarel, plachetnice, Salvendy; 3. obraz, olej, mlýn Fiala; 4. obraz, akvarel, hornatá krajina, Hudeček; 5. obraz, lept, vozy v dešti, Alex).
Ve skladišti na Pelc–Tyrolce byly v téže době zjištěny tyto předměty: (1. obraz, akvarel, Salvendy, sklad. čís. 380; 2. obraz, pastel, Sisley, sklad. čís. 477 (!); bronz. jazzový hudebník, sklad. čís. 4; 4. bronz. vytahovač trnů, sklad. č. 5; 5. 1 socha, terracota, ženský akt, sklad. č. 6). Seznam je součástí dopisu NSMP Ministerstvu práce a sociální péče ve věci dědictví po JUDr. Emilu Freundovi. Viz SÚA Praha, fond Ministerstvo práce a sociální péče, dodatky, sign. 6531.
- (3) Inventární čísla uvozená iniciálami „EPR“ byla patrně součástí inventáře říšského uměleckého majetku, který spravovala dr. Redlefsenová v Rudolfínu. Inicialy „EPR“ mohou být zkráceným označením pro: Evidence – Plastika – Reichseigentum.
- (4) SÚA Praha, fond Ministerstvo práce a sociální péče, sign. 6531. – Dopis národního správce Židovské rady starších referentu Tetouroví z Ministerstva práce a sociální péče.
- (5) Dnem 4. dubna 1950 se Židovské muzeum v Praze stalo Státním židovským muzeem. Státní institucí zůstalo do října 1944, kdy bylo převedeno zpět pod Federaci židovských obcí.
- (6) V téže době jako tento převod proběhl rovněž odprodej dalších cca 70 děl z muzejní podstaty Židovského muzea přes n. p. Antikva (mezi jinými byla v tomto souboru i kolekce kreseb Paula Cézanna).

V. 3. Sbírka Selmy Baštýřové – Praha

1. Charakteristika sbírky

Kolekce Selmy Baštýřové (14. 6. 1876-31. 10. 1941 ?), výrazné osobnosti českého kulturního života 1. poloviny 20. století (udržovala kontakty např. se sochařem E. A. Bourdellem), patřila v kontextu prvorepublikového sběratelství spíše k průměru, a to jak rozsahem, tak i kvalitou. Na první pohled zaujme dvojdomost tohoto souboru, zaměřeného na jedné straně na evropskou plastiku pozdního středověku, na straně druhé pak na moderní české malířství. Z první oblasti sběratelčina zájmu zasluhuje zmínky dřevořezba Madony slovenského původu (kolem 1430), vestfálská socha téhož námětu z let 1480–1490 a španělský renesanční reliéf Klanění. Druhý okruh reprezentuje zejména šest kvalitních ukázek tvorby Jana Preislera.

2. Osudy sbírky v letech 1938–1948

Po událostech z podzimu roku 1938 pojala Selma Baštýřová úmysl emigrovat a vyvézt svou sbírku do Anglie. Poprvé podala žádost o povolení vývozu části kolekce Státnímu památkovému úřadu (SPÚ) pod jménem své neteře Elišky Felberové-Plunkett na sklonku roku 1938 (čj. SPÚ 33/39 z 30. prosince 1938). Žádost došla přes Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO) do Státní sbírky starého umění (dále jen SSSU) teprve počátkem března 1939 (čj. MŠANO 2804/39: došlo 9. ledna, vypraveno 1. března 1939). Selma Baštýřová mezitím svou žádost stáhla a požádala SSSU, aby převzala umělecká díla z jejího majetku jako deponát. Došlo k úmluvě (10. března 1939) a byl vypracován standardní depozitní revers. Ten však Baštýřová nepodepsala, ale namísto toho oznámila, že podává novou žádost o vývozní povolení, tentokrát na celou sbírku. Ředitel galerie prof. Josef Cibulka podle spisových záznamů pojal podezření a dal vyšetřit (13. března 1939), zda sbírka je vůbec ještě v Praze. Kladné odpovědi se mu dostalo 22. března 1939, tj. týden po obsazení

zbytku českých zemí německou armádou. Druhá žádost o vývoz mezitím putovala obvyklou cestou mezi SPÚ, MŠANO a SSSU. Do třetí z uvedených institucí dorazila koncem dubna (čj. SSSU 567/39 z 28. dubna 1939). Galerie zajistila prohlídku a ocenění sbírky a vystavila příslušné seznamy, načež majitelka žádost o vývoz podruhé odvolala a znovu požádala o deponování uměleckých děl v SSSU. Došlo tedy k opětovnému ujednání o deponátu, 2. května 1939 Baštýřová však i tuto dohodu telefonicky vypověděla a prohlásila, že si veškeré věci ponechá u sebe.

Josef Cibulka byl jako ředitel galerie postaven před obtížné rozhodování. Doposud se záležitosti vývozů a deponit řešily vesměs ve vzájemné dohodě mezi majiteli sbírek a státními respektive protektorátními orgány, přičemž nepsaným pravidlem bylo, že ohrožený umělecký majetek je třeba urychleně buď vyvézt nebo postavit pod ochranu protektorátní jurisdikce, aby se ho nemohly zmocnit německé okupační úřady. V případě Selmy Baštýřové takové nebezpečí hrozilo, neboť na sběratelku začínal pomalu ale jistě dopadat tlak nacistických rasových zákonů (právě na jaře 1939 byla např. nuceně přestěhována do menšího bytu). Proto sáhla SSSU k poměrně vzácně uplatňovanému administrativnímu postupu a dala sbírku Baštýřové evidovat podle § 3 opatření Stálého výboru ze dne 27. října 1938, č. 255 Sb. Smyslem tohoto aktu bylo především zamezit jakémukoliv pohybu uměleckých děl a podřídit eventuelní změny vlastníka předběžné ohlašovací povinnosti (čj. MŠANO 65:074/39 z 4. května 1939; čj. SSSU 705/39 z 20. 5. 1939). Po doručení ministerského rozhodnutí obnovila Selma Baštýřová jednání o deponátu a 22. května 1939 uzavřela s SSSU standardní deponitní smlouvu na nejcennější část její sbírky, čítající 19 plastik a 7 obrazů (čj. SSSU 827/39 z 7. června 1939). V následujícím období majitelka sbírku dvakrát přihlásila jako židovský majetek zapůjčený protektorátu (29. července 1939 a 2. října 1940). K týmž záležitostem se vztahuje i potvrzení Českomoravské zemské (Národní) galerie (ČMZG), podle kterého byly obrazy a sochy z vlastnictví Baštýřové „trvale zapůjčeny a jsou anebo budou vystaveny“.

Ani tento úzkostlivý postup však nezmátl gestapo, které se začalo o sbírku Selmy Baštýřové, tak jako o veškerá židovská depozita v galerii, zajímat ve druhé polovině roku 1941. Ředitel Cibulka zaslal tajně policii na její žádost příslušný seznam (čj. ČMZG 1454/41 z 30. srpna 1941). Poté, stejně jako v případě sbírky Richarda Morawetze a Josefa Pollaka, došlo k formálnímu převzetí uměleckých děl do říšského majetku a jejich stejně formálnímu deponování v protektorátní galerii. Na rozdíl od obou ostatních sbírek však zásahy gestapa ochudily soubor z majetku Baštýřové velmi citelně. Z rozhodnutí uměleckého experta německé tajné státní policie Jindřicha Baudische musela galerie předat do pražského skladiště Vermögensamtu u firmy André 14 plastik a 4 obrazy (spisový záznam ČMZG z 15. června 1942). Mezi těmito konfiskovanými předměty se nalézaly i vysoce oceňované sochy, např. slovenská gotická Madona, španělský renesanční reliéf *Klanění pastýřů* a zlomek reliéfu *Kladení Krista do hrobu* ze 16. století. Gestapu byly rovněž předány dva obrazy Jana Preislera a jeden Ženíškův. V depozitu ČMZG tak z původní zápůjčky Selmy Baštýřové zůstalo pouze pět plastik a tři malby. Uložení těchto děl v galerii potvrdil a posvětil prof. K. M. Swoboda v dopise Úřadu říšského protektora z 18. června 1942.

V seznamu obrazů které převzala Národní kulturní komise (NKK) od Národní galerie (NG) dne 8. září 1947 za účelem další restituce, se pod číslem 355 objevuje jediná malba z udaným původem „z majetku Selmy Baštýřové“, a sice Preislerovy *Tři ženy pod stromem*, inv. č. NG DO 926 (čj. NG 1908/47 z 9. 9. 1947). V dopise datovaném 30. ledna 1948 (expedováno 2. února 1948) sděluje NKK Národní správě majetkových podstat, že pět cenných plastik z majetku Selmy Baštýřové (inv. č. NG DP 72, 77, 80, 89, 90) zůstává v sídle NG ve Šternberském paláci pod správou NKK, a to až do „ukončení restitučního řízení“ (čj. NKK 530/48).

Další spisy v této věci nejsou expertnímu týmu známy.

V. 4. Sbírka Hedviky a Jindřicha Waldesových – Praha

1. Charakteristika sbírky

Základ své sbírky položil továrník Jindřich Waldes (29. 6. 1878 – 2. 7. 1941) již během první světové války v těsném kontaktu s čelními českými historiky umění. Doklady o postupném a systematickém růstu této významné soukromé galerie jsou dochovány pro léta 1917 až 1938. Sbírka vynikala především svým rozsahem a vyhraněnou orientací na české umění, v první řadě na díla 19. a 20. století. Nejednalo se ovšem o soubor kvalitativně příliš vyvážený. Největší význam měl bezesporu zcela jedinečný konvolut díla Františka Kupky, zahrnující všechny polohy umělcovy tvorby od raného období až do sklonku třicátých let. Tato kolekce byla i pozoruhodným dokladem dlouholetého přátelství mezi Kupkou a Waldesem. Obdobně se během let formovala i menší, ale rovněž vybraná sbírka prací Vojtěcha Preissiga. Představitelé domácí avantgardy byli zastoupeni jen sporadicky, sběratelův zájem náležel spíše klasičtějším polohám a představitelům generace kolem přelomu století (J. Preisler, M. Švabinský, O. Lebeda aj.). Waldesova galerie obsahovala dále ukázky z tvorby snad všech významnějších českých malířů 19. století, ne vždy se ovšem jednalo o práce galerijní úrovně, tu a tam se vyskytovala i falza. Vyrovnanější byl komorní oddíl barokní malby (N. Grund, P. Brandl, J. V. Angermeyer, K. J. Hirschely, J. J. Hartmann aj.). Kolekci dále doplňoval početný soubor kresby s některými vynikajícími čísly. Plastika byla u Waldese zastoupena řadou děl J. V. Myslbeka a jeho žáků (O. Španiel, J. Mařatka, J. Štursa), zpravidla však redukcemi a odlitky. Mimořádně rozsáhlý soubor grafiky vynikal pestrostí autorskou i tematickou, dokumentární kvality vykazoval zvláště konvolut litografie 19. století. Ikonograficky zajímavé byly dále kolekce tisků se sakrální tematikou a početné veduty. Soukromou galerii doplňovala jedinečná uměleckohistorická knihovna. Odděleně od umělecké sbírky působilo známé Waldesovo muzeum šatních spínadel, otevřené v roce 1918.

Koupí Waldesovy sbírky v roce 1940 přešlo do Národní galerie v Praze na 507 obrazů, 2789 kreseb, 5921 list grafiky, 172 plastiky a 2637 knih. Kromě toho byl v galerii deponován i cenný rodinný archiv, obsahující dokumenty o kontaktech rodiny Waldesovy s Františkem Kupkou a s dalšími českými umělci.

2. Deponování sbírky v NG a její následný prodej v letech 1939–1940

„Pevným úmyslem mým i mé manželky je věnovati jednou českému národu sbírku obrazů, kreseb, grafiky i výtvorů sochařských, známou pod jménem Waldesovy galerie, jakož i přidělenou k ní knihovnu umělecko–historickou, až se nám podaří doplniti v ní vývoj českého malířství tak, jak jsme si programově vytkli.“ Touto vznosnou preambulí začíná dopis manželů Waldesových řediteli Státní sbírky starého umění (SSSU) prof. Josefu Cibulkovi, datovaný dnem 21. dubna 1939 (čj. SSSU 519/39). Tímto listem, stanovujícím podmínky zapůjčení Waldesovy sbírky do státní galerie, vyvrcholila řada ústních jednání, která vedl velký sběratel s Cibulkou už od 6. února, a u kterých vzhledem k závažnosti tématu později figuroval též odborový rada Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO) dr. Kamil Novotný. Waldesova kolekce a odborná umělecko–historická knihovna byly do SSSU zapůjčeny za podmínek, které nemají obdoby nejen v dějinách pražské Národní galerie, ale jsou pravděpodobně ojedinělé i v kontextu historie evropského muzejnictví vůbec. Zapůjčitelé poskytli galerii plné právo k volné dispozici se všemi předměty sbírky, přičemž však zprostiti stát hmotné odpovědnosti za eventuelní ztráty či poškození uměleckých děl. Výdaje spojené s pojištěním děl a s udržováním jejich veřejně přístupné expozice ve Waldesově domě (včetně osvětlení, otopu a ostrahy) hradili i nadále manželé Waldesovi. K jejich tíži šlo také vydržování stálého odborného kurátora sbírky (stal se jím dr. Jaroslav Pavelka), který však současně pracoval i pro SSSU. Výnosy ze vstupného přitom neplynuly majitelům galerie, ale zůstávaly k dispozici státní galerii pro publikační účely. Na druhé straně smlouva výslovně

stanovila, že veškerá zapůjčená díla zůstávají ve vlastnictví manželů Waldesových a ti si je mohou vyzvednout kdykoliv po uplynutí tříleté (!) výpovědní lhůty. Není divu, že Josef Cibulka v počátcích jednání o zápůjčce dokonce navrhoval, aby se Národní galerie napříště jmenovala „Národní a Waldesova galerie“, po začátku okupace ovšem z tohoto plánu pochopitelně rychle sešlo.

Pravděpodobně během jara a léta 1939 byly obrazy z Waldesova majetku zapsány do inventáře depozit SSSU (DO 281–760). Dne 1. září 1939 zatkl Jindřicha Waldese gestapo a o den později zabavili Němci celou sbírku. 4. září se Josef Cibulka dostavil k výsledku před proslulého vyšetřujícího komisaře Böhma. Sám o tom podává zprávu na MŠANO s datem 6. září 1939 (čj. SSSU 1253/39). Gestapo prý považovalo za správné, že se SSSU ujala správy Waldesovy galerie, upozornilo však na nutnost „*stíhati nedovolené darování galerie anebo obrazů po 15. březnu 1939*“. Oficiálním důvodem konfiskace byla skutečnost že Jindřich Waldes prý předlužil rodinnou továrnu, za niž ručil svým majetkem, tj. též galerií. Podle Böhma prý dojde nejspíše k dražbě sbírky na úhradu dluhů, přičemž gestapo nemá námitek proti eventuelnímu nákupu vybraných děl do státního (protektorátního) majetku ještě před aukcí. Fyzicky byla Waldesova kolekce ponechána na svém místě a ve správě SSSU. Z 5. září 1939 pochází zpráva Jaroslava Pavelky o započetí práce na úředním soupisu celé sbírky pro potřebu gestapa, neboť prozatím byly sepsány pouze malby (čj. SSSU 1241/39).

Dvěma rozhodnutími Úřadu říšského protektora pro Čechy a Moravu (čj. ÚŘP VII/3b–8617–8/39) ze dne 2. listopadu 1939 přešel majetek manželů Waldesových včetně továrny Koh-i-noor do správy arizátora (treuhändera) Emila Wällera. Tento „ustanovený důvěrník“ požádal již 5. ledna 1940 prostřednictvím svého právního zástupce Josefa Lösche o zrušení depozitní smlouvy z dubna 1939 a o uvolnění sbírky k dražbě ve prospěch věřitelů prodloužené firmy Waldes. V rozkladu Lösche dovedil, že „*převod židovských předmětů do arijských rukou*“ se udál bez schválení Úřadu říšského protektora a Wäller ho tudíž

nepovažuje za platný (čj. NG 46/40 z 10. ledna 1940). Josef Cibulka se s treuhänderem sešel osobně 12. ledna. Z jejich jednání vzešel pozoruhodný zápis, z něhož je patrné, že ředitel galerie se na jedné straně všemožně snažil uplatnit zájem své instituce na setrvání Waldesovy sbírky v SSSU, na straně druhé však systematicky snižoval její eventuelní kupní cenu. Poukazoval přitom na fakt, že kolekce obsahuje mnoho obrazů nízké kvality a že má smysl pouze jako ucelený soubor, dokumentující tvorbu řady českých malířů. Kvůli kvalitativní nevyrovnanosti galerie se Cibulkovi jevila jako příliš vysoká částka 974.390 K, kterou byla Waldesova galerie oceněna při úředním přihlášení židovského majetku. Navrhoval zakoupit sbírku za pouhých 500.000 K, tj. o málo více než polovinu odhadní ceny (čj. NG 47/40 ze dne 12. ledna 1940). V dalším dopise zvýšila Národní galerie svou nabídku na 1.400.000 K, v čemž měla být zahrnuta i Waldesova uměleckohistorická knihovna. Josef Cibulka při této příležitosti opět zdůraznil nevyrovnaný charakter sbírky, zahrnující řadu děl, která mají význam v nejlepším případě pouze studijní (čj. NG 99/40 z 19. 1. 1940).

Další jednání probíhala zřejmě na důvěrné bázi a aktový materiál je z tohoto důvodu poněkud kusý. Soudní znalec prof. B. C. Lucki z Berlína učinil úřední odhad sbírky, který zněl na 2.000.000 K. Arizátor Wäller se vykázal majitelovým pověřením k prodeji sbírky, které vystavil notář Hans Stück 24. ledna 1940 při návštěvě u Jindřicha Waldese v koncentračním táboře Buchenwald. Z jiných zdrojů je známé, že tímto souhlasem si Waldes pomohl vykoupit možnost vystěhování do USA, kam již předtím odešla jeho manželka s rodinou. Nepřežil však cestu a 2. července 1941 zemřel v kubánské Havaně. Kupní smlouva mezi SSSU a Emilem Wällerem nese datum 23. února 1940 (čj. NG 431/40). Dopisem ze dne 27. února 1940 oznámil Josef Cibulka nadřízenému ministerstvu, že na základě ústního zmocnění ministrem Janem Kaprasem zakoupila SSSU od Wällera „*tzv. Waldesovu galerii, tj. všechny ve vile Waldes [...] se nalézající sbírky plastik, obrazů, kreseb, grafických listů, porcelánu, skla a umělecké a umělecko-historické knihovny.*“ Wäller při prodeji předložil

zmocnění od Úřadu říšského protektora, jakož i přípis pana Oberlandrata, že se požaduje dosažení ceny K 2.000.000.– i úhrada nákladů odhadních (čj. NG 444/40 z 27. 2. 1940).

Kupní cena činila opravdu dva miliony protektorátních korun (i s kolkovným přesně 2.061.800 K). MŠANO ji na základě nóty ministerstva financí a po dohodě s Wällerem poukázalo přímo berní správě k umoření nedoplatků Waldesovy firmy, nikoliv tedy k přímému vyplacení věřitelů, jak se původně předpokládalo (čj. NG 539/40 z 12. března 1940). Doklad podepsaný ministrem Janem Kaprasem o poukázání kupní ceny byl vydán s datem 14. března 1940 (čj. MŠANO 33.833/40–IV/1.). Z Cibulkova děkovacího dopisu adresovaného na koupi zúčastněným protektorátním ministrům vyplývá, že ke dni 18. března 1940 byl obchod z tehdejšího hlediska definitivně uzavřen (čj. NG 577/40–579/40). V dopise se, poněkud v rozporu s korespondencí mezi Cibulkou a Wällerem praví, že dotyčnou akvizicí se SSSU dostalo „početně největšího přírůstku po všechnu dobu jejího trvání a zároveň nejúplnější sbírky českých mistrů ze všech, co existují.“ Poslední tečku učinil přípis MŠANO datovaný 11. dubna 1940, podle kterého berní správa v Praze XII. potvrdila příjem dvou milionů korun, jež odepsala z daňových nedoplatků firmy Waldes a Co. (čj. NG 883/40 ze dne 6. května 1940).

Národní galerie fyzicky převzala Waldesovu galerii již ve dnech 26.–28. února 1940 a hodlala krátce poté zahájit její podrobnou inventuru (čj. NG 467/40 ze dne 2. března 1940). Na ministerskou urgenci z 5. června 1940 ovšem Cibulka již odpovídá, že galerie nemá k takové práci potřebné podmínky a že pořízení soupisu bude trvat několik měsíců (čj. NG 1144/40 ze dne 14. června 1940). V následném přípise z 19. dubna 1941 už ředitel SSSU suše konstatuje, že ukončení inventarizace nelze očekávat před koncem stávajícího roku (čj. NG 703/1941). Tím se protektorátní agenda kolem Waldesovy sbírky v podstatě uzavírá.

3. Pokusy o nový prodej respektive restituci sbírky v letech 1945–1950

Dne 12. prosince 1946 zahájil advokát Jiří Klouda v zastoupení paní Hedviky Waldesové jednání o uspořádání majetkového poměru Waldesovy sbírky. Poukázal na právní irelevantnost převodů uskutečněných v době nesvobody, tj. za německé okupace, současně ale připomněl přání Jindřicha Waldese, podle něhož měla být „jeho celoživotní obrazová sbírka zachována národů“. Hedvika Waldesová jakožto dědička byla podle dr. Kloudy ochotná jednat o podmínkách, za nichž by stát kolekci de jure znovu převzal do svého vlastnictví, žádala však provedení nového odhadu jako základu pro stanovení kupní ceny. Z následného rozkladu ředitele NG dr. Vladimíra Novotného pro Ministerstvo školství a osvěty vyplynulo, že nárok paní Waldesové je nepochybný bude proto třeba uzavřít novou dohodu. Dr. Novotný podle vlastních slov již jednal s dědičkou sbírky sám a přesvědčil se o její ochotě ponechat umělecká díla v Praze. Základem jakékoliv další úmluvy ovšem musí být nový odhad celého souboru (čj. NG 2392/1946 ze dne 14. prosince 1946). Dr. Klouda v novém dopise formuloval stanovisko Waldesových dědiců diplomatictěji. Jindřich Waldes se prý před válkou opravdu zabýval úmyslem darovat svou galerii státu, ve své poslední vůli ani jinde však v tomto smyslu neudal žádné dispozice, z čehož je patrné, že svůj úmysl změnil. Navzdory tomu jsou dědicové ochotni sbírku za přiměřenou cenu v NG ponechat. O koupi z roku 1940 Klouda konstatuje, že je zřejmě neplatná ve smyslu §1 zák. č. 5/1946 Sb. Byla totiž učiněna pod tlakem národní a rasové perzekuce, přičemž majitel ujednání o koupi svobodně nepodepsal ani neschválil. Cena 2.000.000 K ke všemu nebyla přiměřená hodnotě sbírky a německý znalec ji stanovil zcela svévolně. Dědicové ovšem souhlasí, aby se tato částka odečetla od konečné kupní ceny (čj. NG 247/47 ze dne 6. února 1947). Ministerstvo školství a osvěty dopisem datovaným 31. ledna 1947 souhlasilo s provedením nového odhadu Waldesovy sbírky a zmocnilo k tomuto kroku odborníky působící v rámci příslušných nákupních komisí NG.

Protože k novému ujednání o koupi nedošlo (po únoru 1948 bylo vcelku jasné, že sbírka nebude moci opustit republiku), podal dr. Klouda 11. června 1949 jménem Hedviky Waldesové restituční návrh podle zák. č. 128/46 Sb. (čj. NG 5547/50). NG postupovala po dohodě s nadřízeným ministerstvem obdobným způsobem jako v jiných příbuzných kauzách. Bylo jasné, že i komunistický soud bude muset uznat neplatnost válečných převodů, učiněných v evidentní tísní. Galerie proto požádala ministerstvo vnitra, aby prověřilo žadatelčino státní občanství a ministerstvo financí, aby zjistilo, zda majitel sbírky a jeho pozůstalí neměli daňové nedoplatky. Finanční prokuratuře bylo současně avizováno, že galerie bude jejím prostřednictvím žádat u ministerstva spravedlnosti o prohlášení veřejného zájmu, neboť sbírka by „restituci mohla býti zavlečena, popřípadě rozdělena a neodborně spravována“. V úvahu tak připadala teoreticky pouze restituce peněžní (čj. NG 3883/49 z 11. listopadu 1949, 4320/49 z 10. prosince 1949, 4531/49 z 21. prosince 1949 a 4714/49 – 4716/49 z 29. respektive 30. prosince 1949). Dotázaná ministerstva sdělila, že sice na Hedviku Waldesovou momentálně nic nemají, že však není vyloučeno, že pozbyla československého občanství (od 12. prosince 1944 měla obě státní občanství jak ČSR tak i USA, pozn. autorů) a že pokud jí bude přiznáno dědictví, bude muset zaplatit daň, která by se dala případně pokrýt protihodnotou sbírky. Tato exaktní vyjádření postačila dr. Novotnému k tomu, aby finanční prokuratuře navrhl prohlásit ve věci Waldesovy sbírky veřejný zájem ve smyslu § 6/1 zák. č. 128/1946 Sb. (čj. NG 2425/50–K/V z 30. května 1950). Protože však v takovém případě by musel stát nahradit restituentce zadržaná umělecká díla finančně, doporučilo ministerstvo spravedlnosti po předchozím souhlasu ministerstva školství, věd a umění, aby namísto o prohlášení veřejného zájmu požádala NG o vydání opatření podle §§ 1 a 3 opatření Stálého výboru ze dne 27. října 1938, č. 255 Sb. Galerie se vyjádřila v tom smyslu, že je ze zásady proti naturální restituci Waldesovy sbírky, že však souhlasí s jejím navrácením za podmínky drastického omezení vlastnických práv, tj. například při uvalení

neomezeného zákazu vývozu, zákazu jakýchkoliv majetkových dispozice bez souhlasu NG atp. (čj. NG 5257/50 z 12. prosince 1950). Ministerstvo školství, věd a umění vydalo již 30. prosince 1950 rozhodnutí, jímž podle výše citovaného opatření zakázalo vývoz Waldesovy sbírky do ciziny a naopak přikázalo, aby kolekce byla trvale uložena v NG (čj. MŠVU 175 451/50–V/6).

Svým usnesení čj. U 2299/16 téhož roku 1950 odložil Okresní soud civilní v Praze restituční řízení ve věci Waldesovy sbírky na neurčito. Poslední spisový záznam dr. Novotného, týkající se evidence uměleckých děl, praví: „Až do případného rozhodnutí považujeme dále Waldesovu sbírku za koupený státní majetek.“

Naturální restituce Waldesovy sbírky v roce 1996 a její následné rozptýlení nejsou již předmětem této rešerše.

V. 5. Sbírka Richarda Morawetze – Praha (Úpice)

1. Charakteristika sbírky

Richard Morawetz (21. 5. 1881 – 18. 10. 1965) působil jako textilní podnikatel ve východních Čechách, od roku 1928 stál v čele firmy Úpický lnářský a jutařský průmysl a. s. v Úpici. V průběhu zhruba dvou desetiletí do roku 1939 shromáždil velice početnou a různorodou sbírku, zahrnující vedle uměleckých děl též předměty uměleckořemeslné povahy, staré tisky, archiválie a rozličná kurioza.

Morawetzova kolekce obrazů byla poměrně nerozsáhlá (zahrnovala necelých třicet děl), obsahovala však některé špičkové práce. Z nich je třeba na prvním místě jmenovat dvě gotické desky tzv. svatojakubského oltáře, zlomek svatovítského oltáře se sv. Kristýnou od Lucase Cranacha st. a *Svatou rodinu* od Leonardova žáka Francesca Melziho. Vzácně

vyrovnaný byl Morawetzův soubor holandské malby 17. století, zahrnující mj. díla Rachel Ruyschové, Jana van Goyena, Michiela van Miereveld, Klaese Molenaera, Adriena van Ostade, Jacoba Ochtervelta a rembrandtovskou kompozici *Jidáš vracejícím třicet stříbrných*. Několik pozoruhodných obrazů zde připomínalo i českou barokní školu (Jan Kupecký, *Podobizna Michaela Kreisingera z Eckersfeldu*, nebo Norbert Grund, *Trh před městem*).

Sbírka kreseb a grafiky zahrnovala početný a dosti heterogenní soubor. Mezi kresbami jednoznačně vévodila pražská veduta Roelanta Saveryho, zbytek tvořily především akvarely s topografickými náměty z 19. století (Eduard Gurk, Franz Karl Wolf, Antonín Mánes, Rudolf Alt), zastoupen byl též Mikoláš Aleš a Josef Lada. Místopisné a dokumentační zřetele se významnou měrou uplatnily i při Morawetzových akvizicích grafiky. Na první pohled zde zaujme rozsáhlý soubor listů z 18. a 19. století s pražskými vedutami, krajinami a oblíbenými pohledy na české lázně: G. Gurk, J. Balzer, A. Pucherna, F. K. Wolf, L. Buquoy, J. Poppel, K. Postl, V. Morstadt aj. Menší část grafické sbírky představují tematický konvolut s tisky vztahujícími se k událostem roku 1848 a posléze i úzký výběr z moderní české a českoněmecké grafiky, např. práce Maxe Švabinského, Ferdinanda Engelmüllera, Emila Orlika aj. Kolekci doplňoval monografický soubor japonských dřevořezů.

Na grafickou sbírku navazovala sbírka knih, obsahující velmi kvalitní fond tisků 15. až 19. století včetně inkunábulí (např. Schedelova *Liber chronicarum*). Soubor o 153 položkách byl vyhraněně bohemikálního charakteru se zaměřením na judaika a na utrakvistickou produkci 16. a 17. století s některými vzácnými exempláři.

Doplňková sbírka uměleckého řemesla zahrnovala tři miniatury, několik orientálních nádob a dva vzácné koberce. Do téže zájmové sběratelské oblasti spadala i malá kolekce bronzové plastiky.

Velmi kvalitní byla Morawetzova sbírka archiválií, vytvářená sice nesystematicky, avšak vcelku jasně orientovaná k několika tématům. Původce se zaměřil v první řadě na

autografy a osobní dokumentaci významných osobností z oblasti hudby (B. Smetana, A. Dvořák, J. Mysliveček, R. Wagner, V. J. Tomášek) a literatury (Sv. Čech, J. Vrchlický, V. Beneš Třebízský, V. Dyk, J. S. Machar, K. Havlíček, B. Němcová). Některé z těchto souborů měly charakter drobných osobních fondů a zahrnovaly vedle dopisů i fotografie, účetní doklady, literární rukopisy atp. Druhou oblastí Morawetzova zájmu byla historická dokumentace. Tematické konvoluty zahrnovaly různorodý materiál především k hospodářským a sociálním dějinám (patenty a vyhlášky) a k událostem roku 1848.

2. Osudy sbírky v letech 1939–1945

Richard Morawetz, který jako osoba „neárijského původu“ podléhal nacistickým rasovým zákonům, emigroval na samém počátku německé okupace. Dne 14. března (!) 1939 se sešel s tehdejším ředitelem Státní sbírky starého umění (SSSU) prof. Josefem Cibulkou a uzavřel s ním ústní dohodu o podmínkách, za nichž bude jeho sbírka zapůjčena do galerie „*v době jeho případné, byť i jen přechodné nepřítomnosti*“. Písemná podoba této úmluvy pochází z 22. dubna 1939 (čj. SSSU 535/39), za nepřítomného Morawetze ji uzavíral jeho plnomocník Jan Kábrt. Morawetzova sbírka byla poté uložena do úschovy SSSU za standardních podmínek jako deponát s výhradou předkupního práva pro galerii. Příslušná smlouva neobsahuje žádné odkazy na německé rasové zákony. Další časový sled událostí byl následující:

24. dubna 1939 Jan Loriš sbírku fyzicky převzal v Morawetzově bytě a uložil ji v SSSU.

17. května 1939 zapůjčila SSSU část předmětů z Morawetzovy sbírky Uměleckoprůmyslovému muzeu v Praze. Obdobně existuje potvrzení (čj. SSSU 1540/41 z 29. srpna 1941) o tom, že rukopisy a autografy převzala jako zápůjčku knihovna Národního muzea v Praze, podle některých poválečných svědectví však šlo o fiktivní doklad a celá věc nebyla nikdy uspokojivě vysvětlena.

29. respektive 31. srpna 1939 sdělil Jan Kábrt ústně (?) do SSSU, že Morawetzova sbírka byla řádně přihlášena. Ředitel Josef Cibulka 12. října 1940 podepsal novou přihlášku, jíž se sbírka oznamovala jako židovský majetek podle vyhlášky ministerstva financí ze dne 13. září 1940, čj. 63.048/40–VI (čj. SSSU 1896/40 ze dne 14. října 1940).

K 15. červnu 1942 hovoří spisový záznam (další doklady nebyly zjištěny) o předání blíže nespecifikovaných předmětů z Morawetzovy sbírky firmě André „za přítomnosti prof. Baudische“.

16. června 1942 zabavilo Morawetzovu sbírku gestapo pro *Vermögensamt* (de jure proběhla tato konfiskace vlastně již 9. září 1939 opatřením gestapa čj. 1040/39–IV–2). 18. června 1942 však sdělil prof. K. M. Swoboda příslušnému odboru Úřadu říšského protektora, že kolekci odborně prozkoumal a doporučil ji (společně se zbylými díly ze sbírek Josefa Pollaka a Selmy Baštýřové) ponechat jako trvalou zápůjčku z říšského majetku v Českomoravské zemské (Národní) galerii, respektive v Uměleckoprůmyslovém muzeu. Tento status si podržela Morawetzova sbírka až do konce okupace. Další korespondence v téže věci, která probíhala mezi galerií a Vermögensamtem v roce 1943 neměla vliv na majetkoprávní otázky a týkala se pouze nového ocenění děl.

3. Vývoj po roce 1945. Restituce a opětovná konfiskace sbírky

Vzápětí po osvobození převzal zastupování Morawetzových zájmů (majitel sbírky sám zůstal v Kanadě) advokát JUDr. Miloš Kočka, který na jaře 1946 žádal *Národní galerii v Praze* (dále jen *NG*) o soupis sbírky. Seznam mu byl zaslán k datu 20. května 1946 (čj. NG 1033/1946). O necelý rok později požádal Richard Morawetz prostřednictvím *Ministerstva školství a osvěty Praze* (dále jen *MŠAO*) o restituci své sbírky ve smyslu dekretu prezidenta republiky č. 5/45 Sb. a zákona č. 128/46 Sb. Současně žádal JUDr. Kočka v zastoupení svého mandanta (ve smyslu vládního nařízení č. 110/46 a zák. č. 12/46 Sb.) o zrušení výměru

gestapa a Vermögensamt, jímž byla sbírka za války zabavena. NG revidovala seznam sbírky a při té příležitosti z něj vypustila položky, které byly údajně zabaveny Němci (pravděpodobně šlo o výše zmíněné předání firmě André), nebo které galerie v roce 1939 fyzicky vůbec nepřevzala. Současně sdělil ředitel NG advokátu Kočkovi, že „*proti restituci sbírky R. Morawetze nemůže býti žádných námitek*“, neboť z právního hlediska jde ryze o zapůjčený majetek. Na tuto formulaci se odvolává i Morawetzova oficiální restituční přihláška z 2. května 1947 (čj. NG 510/47 888/47, 1302/47).

Z roku 1948 pochází jediný doklad, který je spíše kuriozum. Ke dni 7. ledna 1948 oznámilo MŠAO, že vyhovělo dřívějšímu návrhu NG a zřídilo odbornou komisi, jež se má zabývat otázkami „přírůstků sbírek v době válečné“. O další činnosti této komise (jejími členy byli mj. Vladimír Novotný, Jan Květ a Antonín Matějček) není nic známo (čj. NG 446/48). V roce 1949 se dosavadní vstřícný vztah NG vůči Morawetzovu restitučnímu požadavku výrazně změnil. Galerie opětovně upozorňovala příslušné instituce na fakt, že sbírka má obrovskou cenu, a že je ve státním zájmu, aby zůstala trvale vystavena a „*sloužila tak veřejnosti*“. Zprvu navrhovala, aby byla uplatněna námitka veřejného zájmu ve smyslu §6 zák. 128/1946 (čj. NG 4093/49 z 30. listopadu 1949). Takový postup však nedoporučila finanční prokuratura, jelikož státu by při aplikaci příslušného paragrafu připadla povinnost platit vysokou peněžní náhradu (čj. NG 4200/49 z 6. prosince 1949). Galerie poté, nepochybně s vědomím a souhlasem MŠAO, požádala ministerstvo vnitra, aby prověřilo Morawetzovo občanství a ministerstvo financí, aby zjistilo, zda majitel sbírky nemá daňové nedoplatky (čj. NG 4507–08/49 z 20. prosince 1949). Udání se setkalo s příznivou odezvou a ministerstvo financí nařídilo Ústřednímu národnímu výboru hl. m. Prahy zavést neprodleně exekuci na obrazy uložené v NG z důvodu dluhů (čj. NG 1379/50). Navzdory úsilí NG však příslušný soud rozhodl, že exekuce má být provedena až po ukončení restitučního řízení. Finanční prokuratura nyní oficiálně zažádala o vydání potvrzení veřejného zájmu dle §6 zák.

128/1946; tento záměr pak napadl R. Morawetz ve vyjádření z 21. října 1950 (čj. NG 4646/50). Majitel sbírky mj. poukázal na stálou platnost původní zápůjční smlouvy z roku 1939, tj. i na fakt předkupního práva. Sbíрку podle vlastního tvrzení nehodlal stahovat z NG, pouze žádal o potvrzení vlastnictví. Přesto NG trvala na prohlášení veřejného zájmu i nadále. Soud rozhodl šalamounsky. Restituční návrh zamítl, ovšem jen proto, že restituce podle jeho vyjádření již právoplatně proběhla, a to konkrétně výměrem ministerstva financí z 29. listopadu 1947 (čj. MF 175.709/47-II/4), jímž bylo zrušeno propadnutí Morawetzova majetku ve prospěch Velkoněmecké říše (konečné usnesení Okresního civilního soudu v Praze z 21. března 1951 č. NcL 1218/49). NG, která se ocitla v postavení povinné osoby, poté zažádala MŠAO o urychlené vydání zákazů a příkazů podle §§ 1 a 3 opatření Stálého výboru ze dne 27. října 1938, č. 255 Sb. Smyslem pochopitelně bylo fakticky zamezit fyzické restituci. Ministerstvo pak opravdu zakázalo sbírku jako celek i její části vyvést do ciziny a podmínilo vydání jednotlivých předmětů vlastním předběžným svolením (čj. MŠAO 137 325/51-V/7).

Soudní rozhodnutí, jímž se Morawetzova sbírka se zpětnou platností navracela původnímu majiteli, nemělo pochopitelně ani cenu papíru, na němž bylo napsáno. Finanční referát ONV v Praze 1. pro jistotu zabavil obrazy již k 29. června 1950 z důvodu dlužných majetkových a mimořádných dávek (čj. NG 2607/59 z 29. června 1959 a priora). V roce 1959 pak podala Generální prokuratura protest i proti výměru ministerstva financí z 29. listopadu 1947, který měl za následek alespoň teoretickou restituci majetku původnímu vlastníkov. Několik bývalých zaměstnanců úpické továrny totiž shodně vypovědělo, že Morawetz před okupací dosazoval do klíčových funkcí ve firmě stoupence Henleinova hnutí. Pro „*nadržování germanizaci*“ a procedurální chyby byl proto původní restituční výměr zrušen a továrníkům majetek naopak zabaven podle § 1 odst. 1 č. 3 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. (čj. MF 314-34.471/60-2/Re z 17. června 1960). Stalo se tak i přesto, že Richard Morawetz se při sčítání roku 1930 přihlásil k československé národnosti a po okupaci opakovaně doložil

„národní a politickou spolehlivost“.

Konečná restituce Morawetzovy sbírky po roce 1989 není již předmětem této rešerše.

V. 6. Sbírka Oskara Federera – Vítkovice (Praha)

1. Osobnost sběratele a charakteristika sbírky

Oskar Federer (1884 – asi 1973/1974) pocházel z české židovské rodiny. Po absolvování obchodní akademie nastoupil v roce 1901 do služeb Rothschildů jako komerční úředník. V období hospodářské krize (1932) byl jmenován generálním ředitelem *Vítkovického horního a hutního těžářství* (dále jen *VHHT*) a za poměrně krátkou dobu se mu podařilo situaci v podniku stabilizovat a dále rozvíjet. Kromě své činnosti ve Vítkovicích byl členem správní rady několika (většinou rothschildovských) společností a v průmyslové, hospodářské a obchodní sféře byl jistě osobou známou a vlivnou, s bohatými styky. Jeho příjmům odpovídal i rozsah majetku (několik nemovitostí v Praze, statek v Kropáčově Vrutici, zakoupený v první polovině třicátých let pro syna, akcie a také sbírka uměleckých děl). (*1) Pravděpodobně 20. března 1939 odešel Federer se svou rodinou nejprve do Paříže, pak do Londýna, později do Ameriky a Kanady. Vzhledem k rozsáhlým kontaktům a obchodním stykům se můžeme domnívat, že se tak stalo za pomoci diplomatických kruhů. V zahraničí působil ve funkci generálního ředitele společnosti *Kontinentale Eisenhandelsgesellschaft Kern & Co.* a stále zůstával v úzkém kontaktu s Rothschildy. Zároveň pracoval jako poradce a konzultant některých exilových hospodářských orgánů a zejména finančně podporoval některé formy odbojového hnutí. V roce 1945 získal naturalizaci kanadské občanství. Do Československa se po válce ještě nejméně jednou z pověření rodiny Rothschildovy vrátil (1946–1947), avšak pouze na přechodnou dobu. V otázkách správy vlastního majetku jej převážně zastupoval právník.

Jako sběratel se Oskar Federer nejprve zaměřil především na české umění 19. a

počátku 20. století (mj. A. Chittussi, V. Brožík, A. Slavíček, O. Nejedlý, J. Minařík, J. Obrovský, V. Nechleba, O. Blažíček, E. Filla, R. Kremlička, W. Nowak, J. Čapek, J. Štursa, L. Beneš ad.), později se jeho zájem přenesl na moderní umění evropské (E. Manet, I. Repin, P. Cézanne, P. Gauguin, V. van Gogh, A. Renoir, A. Rodin, A. Derain, M. Utrillo, M. Liebermann, G. Klimt, E. Schiele, O. Kokoschka, O. Laske, A. Faistauer, K. Harrer, H. Boeckl, E. Munch, J. Ensor ad.). Vztah k výtvarnému umění projevil i jako člen ostravského spolku Dům umění, do jehož sbírek věnoval před 2. světovou válkou také několik uměleckých děl. V jeho soukromé kolekci, kterou postupem času sestavil, byly zastoupeny obrazy, kresby, grafické listy i plastiky. Po určitou dobu byla sbírka umístěna v Praze (*2) a posléze byla převezena a umístěna do firemní vily ve Vítkovicích, v tzv. zámečku. Tento zámeček byl v zásadě rozdělen na dvě části, byt generálního ředitele a část „služební“, pro hosty firmy. O významu sbírky svědčí skutečnost, že v roce 1938 byl Federer požádán, aby z ní do Gemeente Musea v Amsterdamu zapůjčil celkem 10 obrazů, mj. 3 díla Paula Cézanna, 2 Augusta Renoira, obrazy Camilla Corota, Edouarda Maneta, Paula Gauguina a Vincenta van Gogha, která měla být vystavena na výstavě „*Sto let francouzského umění*“ (29. května – 18. září 1938). (*3) Většina obrazů se měla do Československa vrátit během roku 1939. Z pochopitelných důvodů se tomu tak již nestalo. Zbývající část sbírky, v níž byly zastoupeny obrazy André Deraina, Antonína Chittussiho, Emila Filly, Eduarda Muncha, Václava Špály, Antonína Slavíčka, sochy např. Augusta Rodina, a kresby Alfreda Kubina, Gustava Klimta, Oskara Kokoschky a dalších umělců, zůstala uložena ve vítkovickém zámečku a po odchodu Federerovy rodiny do zahraničí konfiskována. (*4)

2. Konfiskace sbírky

Federerova sbírka byla stejně jako další inventář vítkovického zámečku zkonfiskována (*beschlagnahmt*) po odchodu Federera z Československa (respektive z území protektorátu).

Část majetku byla zkonfiskována *Devisenschutzkomandem*, část *gestapem*. (*5) Předměty, zkonfiskované *Devisenschutzkomandem* byly uzavřeny a zapečetěny v samostatné místnosti, ostatní mohly být dále používány. (*6) V roce 1939 už s tímto majetkem dále manipulováno nebylo. Umělecké předměty a knihy musely být pouze v zimě 1939 přeneseny do jiné místnosti, protože v místnosti, zapečetěné *Devisenschutzkomandem*, prasklo topení a podlaha byla pod vodou. Žádné změny v dispozičních právech ke konfiskovaným předmětům nenastaly ani v roce 1940.

Dopisem z 31. ledna 1941 oznámilo gestapo Moravská Ostrava v pověření hlavní úřadovny gestapa v Brně VHHT (nyní Železárnám), že majetek Oskara Federera byl nyní začleněn (*eingezogen*) do říšského majetku a že proti tomu, aby jej Železárný od říše odkoupily, není námitek. (*7) Oceněním zabavených „začleněných“ předmětů byl pověřen přísežný znalec Karl Beilner. Předměty, vyčleněné *Devisenschutzkomandem*, byly opět připojeny k ostatnímu majetku. Beilner ve spolupráci s dalšími znalci majetek sepsal a ohodnotil. Výsledkem je velmi pravděpodobně již zmíněný soupis válečného stavu sbírky. Ten se dělí na několik podseznamů (viz dále). V březnu 1941, během oceňovacích prací, se ve Vítkovicích objevili zástupci *Treuhand- und Revisionsgesellschaft Praha* a prohlásili, že dispoziční právo na veškerý Federerův majetek nyní přešlo z gestapa Brno právě na *Treuhandgesellschaft*. Na jejich žádost byly v srpnu 1941 zhotoveny fotografie některých obrazů, uměleckých děl a koberců, avšak tyto nebyly dále využity. Po ocenění majetku na jaře 1941 se delší dobu navenek nic nedělo, pouze část uměleckých předmětů a starých knih (pragensí) byla převezena do Prahy pro potřeby říšského protektora, respektive některé umělecké předměty byly zapůjčeny k výstavním účelům. Zástupci železáren korespondovali s nejrůznějšími policejními a civilně-správními orgány, ovšem bezvýsledně. Situace se totiž zkomplikovala o další skutečnost, a sice, že Federer dlužil daňovému úřadu velkou částku peněz (přes 1.000.000 Kč) za nezaplacenou daň z příjmu a že tuto částku musely zaplatit

právě železářny. Dopisem úřadovny gestapa Brno z 20. dubna 1942 bylo okresnímu vedení NSDAP v Moravské Ostravě oznámeno, že dispoziční právo k Federerově majetku přešlo na *Vermögensamt* v Praze. Získat zpět své finanční pohledávky a zvrátit pro ně nevýhodnou situaci se pokusil generální ředitel Železáren Kuchinka dopisem státnímu sekretáři K. H. Frankovi ze 20. srpna 1942, v němž se mj. píše: „[...] *beabsichtigt das Vermögensamt des Reichsprotectors über das Inventar des sogenannten Schlosses in Witkowitz [...] eine Verfügung zu treffen, nach der unter anderem sämtliche Bilder, Plastiken, Vitrinenstücke, Leuchter u. ä. m. sowie sämtliche Silbergegenstände [...] aus dem Schloß entfernt und teils dem Museum der Stadt Mähr. Ostrau, teils dem Vermögensamt des Reichsprotectors abgeliefert werden sollen. Das übrige Inventar soll hingegen der Witkowitz Gewerkschaft zum Schätzwerte verkauft werden. [...] Gleichzeitig habe ich die Forderung der Witkowitz Gewerkschaft gegen Oskar Federer in der Höhe von etwa K 1,000.000.– geltendgemacht, deren Befriedigung aber vom Vermögensamte mit dem Hinweis abgelehnt worden ist, dass für diese Schulden das Reich nicht haftet [tj. za dluhy spojené s osobou vlastníka, nikoliv s jeho majetkem]. Es ergibt sich daraus für die Witkowitz Gewerkschaft eine sehr merkwürdige Lage, indem sie das mit ihrem eigenen Geld angeschaffte Inventar, soweit es ihr käuflich überlassen werden soll, zum Schätzwerte bezahlen, die Forderung gegen Federer in der Höhe von rund K 1,000.000. – abschreiben und die Bilder, Plastiken, Vitrinenstücke, Leuchter, Bestecke u.s.w. abliefern müsste.“ (*8) Tuto spleťtou situaci řešila až dohoda, která je zaznamenána v dodatku k již zmíněnému pamětnímu protokolu. (*9)*

Na schůzce v budově Vermögensamtu v Praze 11. srpna 1942 rozhodl na základě předložených informací vládní rada dr. Sieber, že: „*Mit 12. 7. 1942 hat der RP entschieden, dass der Kunstbesitz des Juden Oskar Federer dem Reiche verfallen ist und entsprechend den diesbezüglichen Weisungen Reichsbesitz bleibt. Es wird jedoch dieser Kunstbesitz laut Teil III [tj. Verzeichnis III über Bilder, Plastiken u. Diverses] Beilnerova soupisu Federerova*

majetku] und IX [tj. Verzeichnis IX über Handzeichnungen, Aquarelle u. Radierungen“ Beilnerova soupisu Federerova majetku] *des Verzeichnisses dem Museum der Stadt M. Ostrau zu treuen Händen überantwortet, das für eine sachgemässe Verwaltung haftet und die ganze Kunstsammlung sofort nach Erhalt gegen Feuer, Einbruch, Diebstahl und jegliche Beschädigung zum vollen Verkehrswert zu versichern hat. Der Schätzwert laut Verzeichnis wird als zu niedrig angesehen, eine neue Schätzung wird zu Lasten der Stadt angeordnet, die nach Weisung entweder durch H. Primavesi oder den Kunstsachverständigen aus Dresden durchgeführt wird.*“

Několikrát zmiňované předání uměleckých předmětů z Federerova majetku ostravskému *Městskému muzeu* bylo iniciováno nejpozději na podzim roku 1941. Z archivního materiálu vyplývá, že spoluautorem této myšlenky byl E. W. Braun, tehdejší ředitel *Říšského župního musea v Opavě*. Ten měl jako zvláštní pověřenec pro otázky muzejnictví v protektorátě (Sonderbeauftragter für das Museumswesen im Protektorat) úzké kontakty např. s vrchním radou von Bothem z *Úřadu říšského protektora* a lze konstatovat, že jen málokterá causa v oblasti umění a uměleckého řemesla ve Slezsku (respektive Sudetech) a na Moravě proběhla bez jeho vědomí, poradenství či ovlivňování. V archivních materiálech se dochoval dostatek „důkazů“ o jeho podílu na manipulaci s uměleckými předměty (např. jeho akviziční činnost pro opavské muzeum, spory o konfiskovaný majetek mezi jednotlivými muzei, causa „novostavby“ olomouckého muzea a mnohé další).

K osudu Federerovy sbírky se vztahuje zejména několik dopisů, z nichž vyplývá, že v letech 1941–1943 probíhaly ve spolupráci s magistrátem města Moravská Ostrava, zejména se starostou dr. Beierem a městským archivářem a zároveň šéfem referátu, do jehož kompetence spadalo jak městské muzeum, tak archiv, dr. Klitznerem, intenzivní přípravy na zřízení umělecké galerie a získání sbírky obrazů, soch, grafických listů a kreseb z Federerovy sbírky. Nejstarší korespondence k této záležitosti je z prosince 1941 a Braun v ní dr. Bothovi

referuje o některých moravských causách. (*10) O poradenství a podání zprávy o stavu věci říšskému místodržícímu v Sudetech, zastoupenému vrchním radou Rudolfem Hönigschmidtem, byl požádán E. W. Braun v dubnu 1942. (*11)

Situace se však znovu změnila v létě roku 1943. Ještě v červnu 1943 byla Federerova sbírka uložena ve vítkovickém zámečku a na základě přezkoušení *Einsatzstabem I* bylo rozhodnuto, že její větší část bude předána ostravskému muzeu a zbývající předměty budou převezeny do Prahy k zpeněžení (*Verwertung*). (*12) V červenci 1943 však proběhlo nové jednání o osudech Federerovy sbírky, iniciované pravděpodobně výše zmíněnými dr. Beierem a dr. Klitznerem. Státní sekretář totiž zrušil dosud platné rozhodnutí o osudu sbírky O. Federera a rozhodl, že bez ohledu na konečné vyřešení otázky vlastnictví budou komisionálně vybrána díla muzeální hodnoty a jako dlouhodobá zápůjčka přenechány městské galerii v Ostravě. Galerie měla také v případě, že železárny nebudou mít zájem o zakoupení sbírky, právo jejich přednostního nákupu. (*13)

Výběr děl pro městskou galerii se uskutečnil 3. listopadu 1943 za přítomnosti dr. E. W. Brauna, vrchního starosty Moravské Ostravy, generálního ředitele Vítkovických železáren a zástupce Vermögensamtu. Na základě konzultace s prof. K. M. Swobodou došlo k rozhodnutí ve věci vlastnictví sbírky v tom smyslu, že nejcennější část zůstane říšským majetkem a bude zapůjčena městské galerii. Zbývající obrazy budou získány (zakoupeny) Vítkovickými železárnami. (*14) V rozpočtu města Moravské Ostravy na rok 1943 byla na nákup sbírky O. Federera vyčleněna částka 100.000 RM. Ve výdajích za příslušný rok se však tato suma neobjevuje. (*15)

Celá causa byla pravděpodobně považována za vyřízenou ke konci roku 1943. Tehdy byla generálnímu řediteli Vítkovic zástupcem pražského Vermögensamtu „náhradou“ nabídnuta ke koupi cenná sbírka obrazů v hodnotě 3.000.000 K, která se nacházela v pražském obchodě André. (*16)

Shrnutí: Federerova sbírka uměleckých děl byla uložena ve vítkovickém zámečku. Při soupisu předmětů v souvislosti s konfiskací Federerova majetku do ní byla pravděpodobně zahrnuta i umělecká díla, pořízená VHHT. Úsilím dr. Beiera a dr. Klitznera z magistrátu Moravské Ostravy bylo docíleno toho, že velká část uměleckých děl z Federerovy sbírky podle výběru E. W. Brauna byla jako říšská zápůjčka bezplatně poskytnuta pro účely nově vznikající obrazové galerie v Moravské Ostravě. Část uměleckých děl zůstala VHHT respektive Železárnám. Nelze vyloučit, že některá umělecká díla z Federerova majetku byla zpeněžena. (*17)

3. Pokusy o restituci sbírky po 1945

Po 2. světové válce byl správou a agendou kolem veškerého majetku Oskara Federera majitelem pověřen pražský právník, JUDr. Vejvalka. Zatímco v pátrání a případných restitucích ostatního Federerova majetku (nemovitosti, akcie, bankovní konta) byl poměrně úspěšný, jeho aktivita kolem sbírky uměleckých děl se omezila na dotaz na Národní galerii, zda se v jejím fondu nachází předměty z Federerova majetku. Po obdržení negativní odpovědi zřejmě další aktivitu nevyvíjel, protože v archivních dokumentech se nenachází žádný jeho další dopis k tomuto tématu. (*18) Tuto poněkud zarážející skutečnost do jisté míry vysvětluje Hlášení z městského musea v Ostravě ze dne 23. prosince 1948, z nějž vyplývá, že uměleckými díly ze své sbírky se zabýval přímo Oskar Federer, zřejmě při svých cestách do Vítkovic, kde hájil zájmy rodiny Rothschildů: „*Mimo to prohlásil p. Dušek, že při shledávání sbírek ostravského musea našel také část sbírky Federerovy a přivezl ji do Ostravy a deponoval v museu. Prohlásil, že má od Federera nějakou plnou moc, notářsky ověřenou a že s vědomím Federera také již nějaké obrazy prodal. Od Federera, se kterým se již několikrát od r. 1945 sešel, když tento byl v Československu, dostává direktivy, jak má s jeho obrazy zde v museu uloženými, zacházeti.*“ (*19) Zmiňované shledávání sbírek ostravského muzea

vyplývalo ze skutečnosti, že na konci 2. světové války byla většina muzejních fondů rozvezena na různá místa do Čech, na Moravu i do Polska a Saska. Správce muzea a archivu Dušek popisuje situaci následovně: „v budově muzea nezůstalo skoro nic, takže stěny a místnosti zejí prázdnotou. Ve svém ničivém díle zašli Němci tak daleko, že spálili inventáře, katalogy, soupis legend k některým památkám, stejně tak i korespondenci a protokoly. Po řádění Němce Dr. Klitznera a ostatních německých zaměstnanců, zůstaly zde jen haldy popelky z papíru.“ (*20)

S uměleckými předměty z majetku O. Federera se pak dále manipulovalo. V prosinci 1948 následovalo hlášení o nález Federerových obrazů v prostorách Ostravského muzea na Jednotný národní výbor. Jeho úředníci v únoru 1949 obrazy a 1 plastiku zajistili. Z uvedených počtů je patrné, že se jednalo pouze o torzo Federerovy sbírky. Tato umělecká díla se pak dostala pod správu *Národní kulturní komise* (dále jen *NKK*) pro správu státního kulturního majetku v Praze, která se starala mj. o umělecký majetek, konfiskovaný během 2. světové války. (*21) Předměty, které byly vzaty pod správu NKK, nebyly ani převezeny na zámek Sychrov, který sloužil jako centrální sklad NKK, ale zůstaly v Ostravě a byly formou depozitního reversu spolu s dalšími uměleckými díly převedeny do správy Galerie výtvarného umění (Domu umění v Ostravě). Šlo celkem o 23 uměleckých děl. (*22) V roce 1954 byl do správy Městského muzea v Ostravě oficiálně svěřen další z obrazů z Federerovy sbírky. (*23) Pohyb uměleckého majetku O. Federera se tedy v zásadě zastavil v padesátých letech. Ve stejnou dobu se však situace kolem restitucí jeho majetku zkomplikovala. V dubnu 1951 byl totiž Federerův majetek zkonfiskován výměrem Jednotného národního výboru v Ostravě. „Jednotný národní výbor v Ostravě rozhoduje podle § 1, odst. 4 dekretu presidenta republiky ze dne 25. října 1945 č. 108 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a fondech národní obnovy, že podmínky pro konfiskaci podle § 1, odst. 1, č. 1, 2, 3 jsou dány u Oskara Federera, býv. ředitele VŽ v Ostravě a že proto se konfiskuje jeho majetek sestávající "z cenných papírů

a kladů" jakož i veškerý další majetek, pokud podle § 2 odst. 1 cit. dekretu není vyňat z konfiskace." Ve zdůvodnění se uvádí: „Konaným šetřením bylo zjištěno, že Oskar Federer i v době zvýšeného ohrožení republiky podporoval četnými dary německé spolky a organizace /t. zv. Kulturverband, německé divadlo, něm. knihovny/, čímž nadržel germanizaci na území ČSR. Jeho účast na jednání o převodu Vítkovických železáren na Hermann Göring–Werke v r. 1939 nutno hodnotit jako vědomou a záměrnou podporu německých okupantů v jejich snaze ovládnouti veškerý český průmysl a zařaditi jej do válečného úsilí Německa.“ Výměr nabytí právní moci dne 5. července 1951 a odvolání proti němu bylo zamítnuto. (*24)

Nový pokus o restituci majetku podnikl Oskar Federer v sedmdesátých letech v rámci vypořádací smlouvy s Kanadou. Z analýzy, kterou zpracovalo Ministerstvo financí, vyplývá, že podmínky dané Dohodou mezi vládou ČSSR a Kanady z roku 1973 byly v případě O. Federera splněny a že Federerův majetek byl včetně jeho uměleckých sbírek zmíněnou dohodou vypořádán. Zatím poslední pokus o získání uměleckých předmětů iniciovala rodina Oskara Federera po roce 1989.

V současné době lze z uměleckého majetku Oskara Federera dnes jednoznačně identifikovat 27 uměleckých předmětů. Z původního počtu 23 kusů převedených do správy Galerie výtvarného umění v Ostravě se jich ve fondu galerie nachází 19, jeden obraz byl převeden do Východočeské galerie v Pardubicích, jeden do Muzea hlavního města Prahy a jeden byl odprodán obchodem Klenoty. Ze srovnání s Beilnerovým seznamem vyplývá, že jeden z obrazů ze seznamu 23 uměleckých děl, která mají podle záznamů Galerie výtvarného umění v Ostravě pocházet z majetku O. Federera, je jiné provenience. Městské muzeum v Ostravě k dotazu expertního týmu sdělilo, že ve svých fondech našlo 5 obrazů, u nichž není znám způsob nabytí (u některých je datum přijetí 4. 10. 1961), nebo u nichž je uvedeno, že pocházejí ze starých sbírkových fondů. K jednomu z těchto obrazů se dochovalo výše zmíněné rozhodnutí NKK. (*25) Ze srovnání s válečnými seznamy K. Beilnera vyplývá, že

těchto 5 obrazů pochází s největší pravděpodobností rovněž z majetku Oskara Federera. Umělecké předměty, které při rozdělení sbírky v roce 1943 zůstaly ve vítkovickém zámečku se spolu s ostatním majetkem dostaly po 2. světové válce pod národní správu. Soubor z vítkovického zámečku byla postupem doby rozchvácen a dochovalo se z nich pouhé torzo. Zda se dnes něco z Federerova majetku v a. s. Vítkovice nachází, nebyl nikdo schopen sdělit.

Poznámky:

- (1) Archiv a. s. Vítkovice, fond Vítkovického horního a hutního těžířstva (dále jen VHHT) – 10, inv. č. 8840, evid. č. 2701, „Gen. řed. Federer Oskar 1921–1941“.
- (2) Srov. *Volné směry* XXIX, 1932, obr. s. 91.
- (3) Archiv a. s. Vítkovice, fond VHHT – 10, inv. č. 989, evid. č. 171 a SÚA Praha, fond MŠANO, 30 Vývoz, kart. 3313. Do Holandska byla vyvezena nesporně klíčová díla Federerovy sbírky: 1. P. Cézanne: *Muž se založenýma rukama*, olej na plátně, 91 x 72 cm, bez signatury (pojistná cena 220.000 Kč); 2. P. Cézanne: *Krajina se statkem*, olej na plátně, 63 x 48 cm, signováno (pojistná cena 550.000 Kč); 3. P. Cézanne: *Pohled na střechy domů*, olej na plátně, 60 x 73 cm, bez signatury (pojistná cena 200.000 Kč); 4. E. Manet: *Portrét mladého muže* („Proust“), olej na plátně, 47 x 56 cm, signováno (pojistná cena 110.000 Kč); 5. V. Van Gogh: *Podobizna dámy „Arlesienne“*, olej na plátně, 52 x 65 cm, bez signatury (pojistná cena 390.000 Kč); 6. P. Gauguin: *Květinové zátiší*, olej na plátně, 72 x 58 cm, signováno: P. Gauguin 86 (pojistná cena 150.000 Kč); 7. C. Monet: „*Jardin d'Amonet*“, olej na plátně, 100 x 80 cm, (111 x 130 cm), signováno: Claude Monet 81 (pojistná cena 175.000 Kč); 8. C. Corot: „*La Solitude*“, olej na plátně, 110 x 80 cm (143 x 112 cm), signováno: Corot (pojistná cena 450.000 Kč); 9. A. Renoir: „*Les deux soeurs*“, pastel, 64 x 70 cm (83 x 100 cm), signováno: Renoir (pojistná cena 88.000 Kč); 10. A. Renoir: „*Sous bois*“, olej na plátně, 69 x 82 cm (84 x 97 cm), signováno: Renoir (pojistná cena 95.000 Kč).
- (4) Pod označením „sbírka O. Federera“ rozumíme sbírku ve složení, které je zaznamenáno v soupise, pořízeném za účelem ocenění v roce 1941 K. Beilnerem. Žádný dřívější soupis nebo katalog sbírky se nedochoval. Do válečného soupisu byla velmi pravděpodobně zahrnuta i umělecká díla, která byla součástí standardního vybavení – inventáře vítkovického zámečku a nepatřila tak přímo do sbírky O. Federera, respektive nebyla jím zakoupena (lze předpokládat, že z peněz VHHT byly pořízeny např. grafické cykly s tematikou Vítkovic, těžby či náměty jednotlivých závodů VHHT). Tento postup byl použit i v případě dalších zařizovacích předmětů, nábytku, nádobí, oblečení apod., které se nacházely v zámečku. Jiným než uměleckým majetkem se však tato zpráva nezabývá. Zcela stranou rovněž zůstávají

případné části sbírky, které mohl Federer nějakým způsobem odvézt s sebou nebo deponovat u přátel nebo známých.)

- (5) *Gedächtnisprotokoll vom 5. Mai 1942*; Archiv a. s. Vítkovice, fond VHHT – 10, inv. č. 8844, evid. č. 2701, Gen. řed. Federer Oskar 1921–1941.
- (6) Tamtéž: „*Ein wesentlicher Teil dieser Einrichtungsgegenstände wurde aus Werksmitteln für das Schloss passend gekauft und dem jeweiligen Gen. Dir. zur Benützung überlassen. Es lässt sich heute schwer feststellen, welche Teile also wirklichen Juden gehören und welche als Werkseigenen anzusehen sind. Es gehören dazu u. a. Möbelstücke, Teppiche, Treppenläufer, Tischgeschirr und Tischwäsche, Bettwäsche, Bilder, Bücher, Gläser, Vasen usf., also Einrichtungsgegenstände, die nötig sind um ein Haus bewohnbar zu machen.*“
- (7) Tomuto datu v zásadě odpovídá datum skutečné konfiskace, které uvádí formulář hlavní úřadovny gestapa v Brně z 3. března 1941, jímž je Federer spolu s rodinou zbaven státní příslušnosti k protektorátu na základě výnosu říšského protektora z 18. března 1940 – Tgb. B.d.S. I – 3.163 – 2/40; srov. SÚA Praha, fond 101 – Gestapo, sign. 103–638–2, kart. 242–245: „*Das bewegliche und unbewegliche Vermögen der Familie FEDERER wurde mit Wirkung vom 13. 1. 1941 wegen reichsfeindlicher Betätigung und deutschfeindlicher Einstellung mit dem Ziele der späteren Einziehung zugunsten des Deutschen Reiches staatspolizeilich beschlagnahmt.*“ Oproti tomu ve sdělení, které zaslala Böhmisches Escompte-Bank, Filiale in Mähr. Ostrau již 27. srpna 1940 Witkowitzter Bergbau- und Eisenhüttengewerkschaft je uvedeno: „*Wir teilen Ihnen zu Ihrer Orientierung mit, dass laut einer uns von der Geheimen Staatspolizei zugekommenen Information das Vermögen des Herrn Direktors Oskar Federer als staatspolizeilich beschlagnahmt gilt. Wir bitten von unserer Mitteilung streng vertraulich Kenntnis zu nehmen.*“ Srov. Archiv a. s. Vítkovice, fond VHHT, inv. č. 984, evid. č. 171. Údaje ve výše zmíněném formuláři hlavní úřadovny gestapa v Brně z 3. března 1941, pravděpodobně vysvětlují i podíl Devisenschutzkomanda na konfiskaci Federerova majetku (viz výše): „*Wegen Verdachts von Devisenvergehen und Aktienverschiebung im größerem Ausmaße wurden bereits vom Devisenschutzkommando Prag und Brünn im Einvernehmen mit dem Devisenfahndungsamt Berlin und dem Reichswirtschaftsministerium eingehende Erhebungen gepflogen.*“
- (8) Dopis státnímu sekretáři K. H. Frankovi z 20. srpna 1942; Archiv a. s. Vítkovice, fond VHHT – 10, inv. č. 988, evid. č. 171.
- (9) *Nachtrag zum Gedächtnisprotokoll vom 5. Mai 1942 am 12. Aug. 1942*; Archiv a. s. Vítkovice, fond VHHT – 10, inv. č. 989, evid. č. 171.
- (10) Dopis E. W. Brauna dr. von Bothovi z Reichsprotektorátu z 5. 12. 1941; SÚA Praha, fond ÚŘP, I–10, sign. V–3–1, kart. 534: „*Denn die Galerie d. h. Bilder, Skulpturen, Graphik und Zeichnungen repräsentieren einen Wert, der weitaus geringer ist als die Schuld für bezahlte Steuern, welche Federer an das Witkowitzter Eisenwerk zurückzuzahlen hätte. Das Eisenwerk*

hat infolge meiner Intervention sich bereit erklärt, die Galerie anstelle des baren Rückersatzes zu übernehmen, um sie dann mit einer gewiss sehr zu begrüßenden noblen Geste der Stadt Ostrau für ihr Museum zu überlassen. Was die Museumsfrage in Ostrau betrifft, so wird dieselbe bald einer Lösung entgegengehen, denn das neu zu begründende Bergbau- und Industriemuseum für Protektorat und Sudetenland, über das ich Ihnen demnächst einen Bericht vorlegen werde, beginnt seine Bestände aus dem alten Rathaus in M. Ostrau herauszulösen, sodass dieser Bau für das städtische Museum allein zur Verfügung gestellt werden kann und bei entsprechender Adaptierung Räume genug zur Verfügung haben wird.“)

- (11) *Dopis z 16. 4. 1942; SÚA Praha, fond SPS – dodatky, Pam. 30, sign. 372/1, kart. 693: „Dem Vernehmen nach beabsichtigt die Stadt Mähr.–Ostrau, die Kunstsammlung des gewesenen jüdischen Generaldirektors der Eisenwerke in M.–Ostrau, O. Federer, anzukaufen. Die Sammlung enthielt seinerzeit – als sie sich noch in Prag befand – wertvolle Gemälde der französischen Impressionisten, Werke von Klimt, Egon Schiele, Georg Minne, Štursa, Špála, Filla und anderer tschechischer Maler. Wieweit sich die Sammlung ihre wertvollen Bestände erhalten hat, entzieht sich meiner Kenntnis. Vielleicht bietet sich Ihnen Gelegenheit, die Sache zu erheben und die Stadt M.–Ostrau bei den Ankaufsverhandlungen zu beraten. Jedenfalls bitte ich, mir über das Schicksal der Sammlung Federer Bericht zu erstatten.“ V odpovědi E. W. Braun mj. uvedl: „Seit mehr als einem halben Jahre habe ich die Verhandlungen bz. Slg. Federer geführt. Leider ist Vieles nicht mehr da; das hat Federer mitgenommen. [...] Die Sache ist so, dass Federer dem Witkowitz Werk noch einige Millionen Kč schuldet, die das Werk für ihn an Steuern ausgelegt hat. Ich habe nun dem Werk vorgeschlagen, an Stelle dieser Schuld die Sammlung zu übernehmen und sie der Stadt Ostrau für eine neuzubegründende städt. Galerie zur Verfügung zu stellen. Damit ist d. Werk einverstanden u. ich habe in diesem Sinne davon an den Reichsprotector berichtet.“*
- (12) *Meldung über vorhandene Kunstgegenstände z Vermögensamtu ministerskému radovi dr. Giesovi v Büro des Herrn Staatssekretärs ze dne 8. června 1943; SÚA Praha, fond 109–4, kart. 1493: „Nach Überprüfung durch den Einsatzstab I wird voraussichtlich der grösste Teil in ein Museum abgegeben werden. Die nicht hierfür bestimmten Kunstgegenstände werde ich in Prag zur Verwertung bringen.“*
- (13) *Dopis Reichsprotectora in Böhmen und Mähren, III e–V–3–1–215/43, An die Abteilung Finanz im Hause, Prag z 17. července 1943; Archiv města Ostravy, fond Magistrát města Moravské Ostravy – dodatek, sign. 00 – Presidium, kart. 132: „Ganz unabhängig von der endgültigen Lösung des Eigentumsfrage werden die museumswürdigen Stücke der Sammlung durch eine Kommission, bestehend aus einem Vertreter des Vermögensamtes, einem Vertreter der Witkowitz Bergbau- und Hüttengewerkschaft, dem Oberbürgermeister von Mähr.–Ostrau und dem Sonderbeauftragten für das Museumswesen im Protektorat, Direktor Dr. Braun, Troppau, für die Galerie in Mähr.–Ostrau ausgewählt. Im Falle des Ankaufes der*

ganzen Sammlung durch die Gewerkschaft werden diese ausgewählten Stücke als unwiderrufliche Dauerleihgaben dem Museum in Mähr.-Ostrau überlassen. Wie Oberbürgermeister Beier meinem Sachbearbeiter am 1. Juli ds. J. mitgeteilt hat, ist er bereit, die für die Galerie in Mähr.-Ostrau auszuwählenden Stücke /Bilder, Plastiken, Handzeichnungen und Graphiken/ anzukaufen, wenn die Gewerkschaft auf den Ankauf der Museumsstücke unter diesen Umständen verzichtet.“

- (14) Sdělení dr. Freytaga z Vermögensamtu K. H. Frankovi z 20. listopadu 1943; Archiv města Ostravy, fond Magistrát města Moravské Ostravy – dodatek, sign. 90, kart. 137: „*der überwiegende und wertvolle Teil der Sammlung an die städt. Galerie übergeht. Hinsichtlich der Eigentumsfrage erscheint es nach Rücksprache mit Herrn Prof. Dr. Swoboda am richtigsten, daß das Deutsche Reich Eigentümer der ausgewählten Bilder bleibt, welche als Dauerleihgabe an die Stadt Mähr.-Ostrau übergeben werden. Einen Teil der verbleibenden Bilder wird die Witkowitz Bergbau- und Eisenhütten-Gewerkschaft erwerben.*“
- (15) Sdělení ze Städtische Hauptabteilung IV, Ref. VII Schulwesen und Kultur pro Städt. Hauptabteilung II, Finanzreferat ze dne 27. února 1943; Archiv města Ostravy, fond Magistrát města Moravské Ostravy – dodatek, sign. 90, kart. 137.
- (16) Aktennotiz über die Aussprache mit Regierungsrat Otto vom „Vermögensamt beim deutschen Staatsminister in Prag“ am 29. Dezember 1943, značka Rb/Dr.Z/Ha; Archiv a. s. Vítkovice, fond VHHT – 10, inv. č. 987, evid. č. 171: „*Gelegentlich seines Besuches bei mir kam Regierungsrat Otto auch nochmals auf die zum Schlossinventar gehörige Bildersammlung zu sprechen. Er erklärte, das es ihm persönlich sehr unangenehm gewesen war, dass durch die Entscheidung des Dr. Braun, Troppau fast sämtliche Bilder aus der Vermögensmasse Federer anderen Zwecken zugeführt wurden und somit der Gewerkschaft verloren gegangen sind. Als Ersatz bietet Regierungsrat Otto nunmehr eine wertvolle Bildersammlung zum Kaufe an, die einen Wert von ca 3,000.000 .- K darstellt. Die Sammlung befindet sich zur Zeit im Kunstsalon „André“ am Graben und wird amtlich geschätzt. Regierungsrat Otto bittet Herrn Generaldirektor, sich gelegentlich eines Prager Aufenthaltes bei ihm im Vermögensamte Prag III, Dražitsch-Platz 7, zwecks Besichtigung dieser Gemälde anzumelden. Es besteht die Möglichkeit, die gesamte Sammlung oder auch nur einige Stücke aus derselben zu erwerben. Mit Rücksicht auf die grosse Zahl der Interessenten bittet Regierungsrat Otto um eine baldige Entscheidung.*“
- (17) Tato možnost je zmiňována v *Meldung über vorhandene Kunstgegenstände* z Vermogensamtu ministerskému radovi dr. Giesovi v Büro des Herrn Staatssekretärs z 8. června 1943; SÚA Praha, fond 109-4-1493, kart. 1493. V Ostravě nacházela pobočka pražského obchodu André (viz kapitolu IV. 4. 2. 1).
- (18) Dopis z 6. června 1946 ředitelství Národní galerie a odpověď ředitelství Národní galerie z 18. června 1946; ANG, fond NG –Národní galerie 1945–1958, gestapem za války zabavený

- majetek, 8, Oskar Federer, Mor. Ostrava.
- (19) Hlášení z městského musea v Ostravě ze dne 23. prosince 1948, které poskytlo Ostravské muzeum jako přílohu k dopisu ředitelky, dr. Kábrtové, z 21. července 2000; uloženo v archivu expertního týmu.
- (20) Tamtéž.
- (21) Srov. *Seznam obrazů ze sbírky O. Federera, deponované v Městském museu v Ostravě*; Archiv Ministerstva financí Praha, Čs.–kanadská smlouva, 1972 (1973), Prověřování nároků, Majetkoprávní vypořádání, Oskar Federer. Tento seznam zahrnuje 22 položek a obsahuje poznámku: „*První číslo je pořadové a druhá značí pořadové číslo v původním seznamu. Při prohlídce dne 1. února 1949 v městském museu v Ostravě bylo podepsanými členy musejní komise zjištěno, že v seznamu uvedené obrazy a údaje souhlasí s deponovanými obrazy /počet 22 kusy/.*“
- (22) Depositní revers z 12. 7. 1951 k čj. 8859/51; SÚA Praha, fond SPS – dodatky, kart. 118. V tomto reversu však byly zahrnuty i některé obrazy, které do Federerova majetku nepatřily. V záznamu ve spisu Ministerstva kultury (Státní památková správa) Okres Ostrava, převod býv. státního kulturního majetku, uzavřeného v roce 1962 – SÚA Praha, fond SPS – dodatky, kart. 161, Převody státního kulturního majetku, se však uvádí: „*NKK svěřila do správy podle § 4, odst. 2, zákona č. 137/46 Sb. jako své depositum:*
2./ Domu umění – Jurečkově galerii v Ostravě výměrem ze dne 25. X. 1948 č. j. 6125/48 uměl. obrazy dle seznamu č. 2, konfiskát něm. majitele gen. řed. Federera. Depositní revers ze dne 9. VI. 1950 č. j. 6721/50 byl předložen.
7./ Domu umění – Jurečkově galerii v Ostravě výměrem ze dne 14. IX. 1951 č. j. 9966/51 24 obrazů z konfiskovaného něm. majetku býv. gen. ředitele Federera v Ostravě. Depositní revers č. j. 11011/50 ze dne 7. X. 1951 byl předložen.“
- Čísla reversů v těchto dokumentech nesouhlasí. Zároveň je nutné uvést, že v depositním reversu, zmiňovaném pod bodem 2./ jsou zahrnuta převážně díla, která nepocházejí z Federerova majetku (až na pravděpodobně 1–2 výjimky, obrazy nelze dle popisu identifikovat s absolutní jistotou. Z 23 uměleckých děl, uvedených v reversu pod bodem 7.), jich z Federerova majetku prokazatelně pochází 21.
- (23) Čj. 5655/54, konfiskát Federer, gen. ředitel V. Ž, Ostrava; SÚA Praha, fond SPS – dodatky, kart. 161. Převod státního kulturního majetku, NKK v Praze, JNV Ostrava, konf. Federer.
- (24) Výměr č. j. 193/1–24/4–1951–VIII ze dne 24. dubna 1951; Archiv Ministerstva financí, Čs.–kanadská smlouva, 1972 (1973), Prověřování nároků, Majetkoprávní vypořádání, Oskar Federer.
- (25) SÚA Praha, fond SPS – dodatky, kart. 161. Převod státního kulturního majetku, NKK v Praze, JNV Ostrava, konf. Federer.

V. 7. Sbírka JUDr. Arthura Feldmanna – Brno

1. Charakteristika sbírky

Sbírka kreseb starých mistrů, kterou sestavil brněnský známý advokát JUDr. Arthur Feldmann (1887–1941/1942), patřila v období před 2. světovou válkou bezpochyby k nejkvalitnějším kolekcím tohoto zaměření na území Československa. Podobně jako v případě veřejnosti mnohem známější a také rozsáhlejší sbírky jiného brněnského sběratele Arnolda Skutezkého, která byla v letech 1923 a 1938 zakoupena pro obrazárnu Zemského muzea v Brně (dnes v Moravské galerii), se jednotlivé kresby z Feldmannovy sbírky těšily značné pozornosti zahraničních, zejména vídeňských specialistů. Otto Benesch, Hans Tietze ad. sbírku nejen opakovaně navštívili a prohlédli, ale také z ní publikovali některé významné italské a flámské kresby (Anthonis van Dyck nebo Parmiggianino), zejména ve Vídni vydávaném specializovaném časopise *Graphische Künste*. (*1) Těžiště Feldmannovy sbírky tvořily kvalitní práce italských (především benátských) malířů, stejně jako nizozemských a německých umělců 16.–18. století. Důležitými ukázkami byla zastoupena např. kreslířská tvorba Domenica Beccafumiho, Palmy il Giovanne, Bartholomea Schidoneho, Sebastiana Ricciho, Pierleona Ghezziho, Lodovica da Cigoli, Francesca Albaniho, Lucy Cambiasa, Cira Ferriho, Francesca Solimeny, dále Maertena de Vos, Paula Brila, Bartholomäa Sprangera, Nicolaese Berghema, Abrahama Bloemaerta, Sebastiaena Vrancxe, Jana Asselyna, Leonaerta Bramera, okruhu Rembrandtova, Cornelise Saftlevena, Adriese Botha, Willema Romeyna, Pietera Muliera, zv. Tempesta, nebo Hanse von Aachen, Johanna Christopha Schürera, Johanna Franze Ermelse, Christiana Wilhelma Ernsta Dietricha, Antona Kerna a mnoha dalších.

2. Konfiskace sbírky

Dr. Arthur Feldmann byl odsouzen k smrti rozsudkem stanného soudu při německém zemském soudu v Brně z 3. října 1941 a jeho silně zadlužený majetek byl konfiskován. V srpnu 1942 předložil na vyžádání Vermögensamtu správce věrné ruky (treuhänder) a správce pozůstalosti (Verlassenschaftskurator) Heinrich Rosorius dva přehledy o majetku Dr. Arthura Feldmanna. První z nich, zpracovaný na základě pozůstalostního protokolu obvodního soudu pro věci civilní Brno–venkov zachycoval stav majetku ke dni smrti a druhý pak k září 1942. Z nich vyplývá, že majetek byl silně zadlužený (čistá pozůstalost měla hodnotu cca 155.000 K). Podle pozůstalostního protokolu bylo bytové zařízení (nábytek a knihy) oceněno na 5.108 K, obrazy částkou 4.800 K a sbírka kreseb na 68.945 K. Druhý protokol uvádí, že z příkazu Oberlandratu Brno došlo k odprodeji bytového zařízení a obrazů, při němž bylo dosaženo částky 5.108 K, respektive 6.400 K. Z příkazu říšského protektora pak byla prodána sbírka kreseb, za kterou bylo získáno 69.000 K. Tato sbírka měla být původně vydražena u specializované firmy *Kunstantiquariat C. G Boerner* v Lipsku. Na tento záměr upozornil hrabě von Waldburg z kulturního oddělení Úřadu říšského protektora ředitele *Zemského muzea v Brně* dr. Karla Huckeho. Zakoupení pro sbírky brněnského Zemského muzea podpořil také vlivný ředitel Památkového úřadu v Brně prof. Karl Kühn. Protože nebylo možné sbírku, která pro potřeby pozůstalostního řízení byla ohodnocena prof. Eugenem Dostálem na 69.000 K (existoval ještě jiný jeho odhad, v němž se objevuje cena 140.000 K), získat z prostředků země Morava, bylo o finanční podporu požádáno Ministerstvo školství a národní osvěty. To nakonec kolekci pro brněnské muzeum také zakoupilo. (*2)

Na Feldmannův případ (správa a zpeněžení majetku – *Verwaltung und Verwertung* – v případě rozsudku stanného soudu) bylo v souladu s rozhodnutím Úřadu říšského protektora – skupina finance, uplatněno nařízení o začlenění majetku v Protektorátu Čechy a Morava z 4. října 1939 (*Verordnung über die Einziehung von Vermögen im Protektorat Böhmen und*

Mähren, RGBl. I, s. 1998). Podle § 6 odst. 3 jmenovaného nařízení mělo být v případě zadlužení konkursní řízení vedeno u příslušného německého soudu. K ustanovení správce konkursní podstaty mělo dojít v dohodě s příslušným Oberlandratem. Vermögensamt navrhl dosavadního správce věrné ruky (treuhändera) Heinricha Rosoria. (*3) V lednu 1943 podal Vermögensamt u německého zemského soudu v Brně návrh na zahájení konkursu zabaveného majetku Dr. Arthura Feldmanna. Výnos o zřízení protektorátu stanovil, že jeho obyvatelé německé národnosti se stávají německými státními příslušníky a podléhají německé soudní pravomoci. tato zásada byla uskutečněna nařízením říšského protektora ze dne 14. dubna 1939. (*4) Na místo Vermögensamtem navrženého správce konkursní podstaty byl ředitelem zemského soudu v souladu s § 6 odst. 3 uvedeného nařízení z 4. října 1939 jako správce konkursní podstaty navržen právní zástupce JUDr. Max Pokorný. (*5)

3. Snaha o restituci sbírky po 1989

O restituci souboru kreseb požádal v roce 1995 sběratelův vnuk Uri Peled z Tel-Avivu (Izrael). Moravská galerie jeho žádost odmítla s odůvodněním, že se jedná o majetek, který přešel do vlastnictví státu před únorem 1948 a že se na něj nevztahuje zákon č. 87/1991 Sb. o mimosoudních rehabilitacích. Uri Peled se proto obrátil na soudní orgány. Městský soud v Brně svým usnesením z 8. prosince 1997 soudní řízení zastavil podle § 104 odst. o. s. ř. s odůvodněním, že žaloba na zahájení řízení neměla náležitosti řádného nařízení na zahájení řízení a ve lhůtě stanovené soudem nebyla o tyto náležitosti doplněna. Odvolací Krajský soud v Brně toto rozhodnutí 1. dubna 1998 potvrdil bez možnosti odvolání. (*6)

Poznámky:

- (1) Kusáková-Knozová, H.: *Italská renesanční a barokní kresba ze sbírek Moravské galerie* (katalog výstavy). Brno 1969; Kroupa, J.: *Nizozemská kresba 16.–18. století ze sbírek Moravské galerie* (katalog výstavy). Brno b. d.; *Italská kresba a malba 16.–18. století* (katalog

výstavy). Brno 1998.

- (2) Dopisy hraběte von Waldburga z 16. prosince 1941, dr. K. Huckeho z 3. a 12. ledna 1942 a K. Kůhna z 8. ledna 1941; SÚA Praha, fond ÚŘP, sign. IV, kart. 1174. Kresby jsou dnes v Moravské galerii, inv. č. B 3147 – B3275.
- (3) Dopis Dr. Siebera (Vermögensamt) Oberlandratovi v Brně z 28. listopadu 1942; SÚA Praha, fond NSMP, č. 1283, kart. 207.
- (4) Janák, J. – Hledíková, Zd.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989, s. 484.
- (5) Dopis prezidenta zemského soudu dr. Hroše zemskému prezidentovi ze dne 7. ledna 1943; SÚA Praha, fond NSMP, č. 1283, kart. 207.
- (6) Dopis ředitelky Moravské galerie dr. Kaliopé Chamonikolasové Ministerstvu kultury ČR 19. října 1999.

V. 8. Sbírka Philippa Gomperze a jeho rodiny – zámek Oslavany

1. Osobnost sběratele a charakteristika sbírky

Příslušník rozvětvené brněnsko–vídeňské rodiny bankéřů a textilních průmyslníků JUDr. Philipp Gomperz (4. 4. 1860 – 3. 11. 1948) (*1) použil k zařízení svého hlavního bydliště – zámku v Oslavanech nejen slohový nábytek, předměty uměleckého řemesla a gobelíny, také větší počet obrazů. Z dostupných materiálů je zřejmé, že obrazy nacházející se v Gomperzově majetku rozhodně neměly charakter sbírky, ale byly chápány a použity především jako náročné vybavení zámeckých interiérů. (*2) V Gomperzově majetku se nicméně nacházela řada zajímavých obrazů (podle pouze souhrnného výčtu ze září 1939 celkem 121). (*3) Šlo především o díla starých mistrů – kromě prací připsaných Lucasi Cranachovi (*Madona s dítětem v krajině*) a Paolo Veronesovi (*Svatá rodina se sv. Kateřinou*), největší podíl připadl zejména představitelům nizozemské malířské školy (Anthonis van Dyck, Jan Brueghel, Johann Cornelisz. Drochsloot, Jacob nebo Salomon Ruysdael, Thomas Wyck, David Teniers a Lucas van Uden, Adriaen van der Werff ad.). Tento základ dále doplňovaly početné práce, obrazy i akvarely německých a rakouských, ale také holandských a českých malířů 19. a

počátku 20. století (C. Leybold, Moritz von Schwind, Carl Spitzweg, Franz von Lenbach, Ferdinand Georg Waldmüller, Friedrich Amerling, Rudolf von Alt, Anton Romako, Eugen Jettel, August Pettenkofen, Peter Fendi, Eduard Schleich, Franz Eybl, Friedrich Gauermann, Hans Makart, R. von Mehoffer, Anton Faistauer, H. ten Kate, David Emil Joseph de Noter, nebo Joža Uprka). Větším počtem obrazů, pastelů, akvarelů a grafických byl v obrazovém souboru zastoupen pražský rodák Emil Orlik, který pro Gomperze vytvořil např. některé rodinné portréty, obrazy s motivem Oslavan nebo zátiší použitá jako supraporty. Orlik byl také autorem portrétu presidenta T. G. Masaryka, který se nacházel v Gomperzově pracovně. (*4) Pro Gomperzovu kolekci obrazů je příznačné, že řada z nich nebyla autorsky blíže určena, a patrně ani určitelná. Hojně byla zastoupena také grafika, rytinami Albrechta Dürera a Rembrandta, a zejména grafickými listy dekorativní povahy, většinou francouzské provenience a také několika japonskými dřevořezy.

2. Konfiskace sbírky

Rozsáhlý nemovitý a movitý majetek JUDr. Philippa Gomperze byl zkonfiskována (*beschlagnahm*) gestapem na základě nařízení říšského protektora ze dne 4. října 1939 (VOBl. 26, s. 181). (*5) Rozhodnutím brněnské úřadovny gestapa z 29. ledna 1941 se správcem z věrné ruky (*treuhänder*) zabaveného majetku stala brněnská pobočka *Treuhand- und Revisionsgesellschaft*. V průběhu roku 1941 byly detailně prověřovány daňové záležitosti JUDr. Philippa Gomperze a podrobně sepsán jeho nemovitý majetek a bankovní účty. (*6) Dr. Philipp Gomperz společně se svoji sestrou a obchodní společnicí Cornelií (1865–1944) odešli mezi dubnem a červencem 1941 do švýcarského exilu, kde v Bernu žila jejich sestra Rosa, provdaná za švýcarského diplomata Gastona Carlina. Druhá sestra a obchodní společnice Marie Gomperzová zemřela v Brně v roce 1940.

V případě zámku Oslavany, kde se nacházela také převážná část uměleckých předmětů

z majetku JUDr. Philippa Gomperze, došlo 5. září 1941 na příkaz gestapa k jeho vyklizení firmou Lička z Brna. Následnou realizaci provedla *Treuhand- und Revisionsgesellschaft v Brně* prostřednictvím firmy, kterou si zřídili vedoucí činitelé brněnské pobočky této společnosti August Planner a Meissner (sic!). Několik cenných předmětů (nábytek a koberce) zakoupil býv. vrchní správce zámku Hans Platzner a další zaměstnanci správy zámku. Umělecky a historicky bezcenný mobiliář byl v zámku ponechán a sloužil dále jako běžné vybavení zámeckého objektu. Z pozdějšího šetření, které v roce 1943 provedl *Einsatzstab I*, jednoznačně ukázalo, že ze zámku bylo odvezeno více jak 90% jeho mobiliáře (viz kapitolu IV. I. 1. 1.). (*7) Dále bylo zjištěno, že umělecké předměty, mezi nimiž se podle informací *Vermögensamt* měly nacházet mj. rytiny Albrechta Dürera a Rembrandta a další cenné obrazy, beze stopy zmizely. Dalším vyšetřováním se prokázalo, že cca 85 uměleckých předmětů bylo na příkaz brněnského gestapa převezeno do Vídně a deponováno jako zabavený majetek sester JUDr. Philippa Gomperze, Cornelie a Marie, v tamním renomovaném uměleckém obchodě *Galerie St. Lucas*, Josefsplatz 5 (majitel Dr. Carl Herzig und Co.), které se do roku 1943 nevrátily na území protektorátu. V této kolekci se nacházely obrazy připisované starým mistrům, stejně jako rakouským, německým a českým malířům 19. a počátku 20. století. Součástí odvezeného souboru bylo také několik akvarelů německých a rakouských umělců, japonské dřevořezy a 4 flámské gobelíny. (*8) Díla byla údajně určena pro sbírky předních vídeňských muzejních institucí (*Österreichische Galerie, Kunsthistorisches Museum*) a muzea v Linci. Gobelíny, z nichž některé byly vlastnictvím Gomperzova švagra Gastona Carlina, byly zřejmě převezeny do Berlína a nejméně jeden nebo dva z nich se údajně staly majetkem Hermanna Göringa nebo Joachima von Ribbentrop. (*9) Pouze menší počet zabavených obrazů, které nadto z hlediska umělecké kvality nepatřily k těm nejvýznamnějším, uložila *Treuhand- und Revisionsgesellschaft v Brně* 30. března 1942 v *obrazárně Zemského muzea*. Šlo o celkem 15 obrazů, které za *Treuhand- und*

Revisionsgesellschaft obrazy předal Friedrich Bartholomä, za obrazárnu je převzali německý ředitel památkového úřadu v Brně prof. Karl Kühn a Albert Kutal, kurátor obrazárny muzea. Z tohoto souboru bylo ovšem 11 obrazů 4. prosince 1943 vráceno zástupci *Vermögensamt* v Praze a následně došlo k jejich odprodeji neznámo kdy a neznámo komu. V obrazárně Zemského muzea zůstaly pouhé 4 obrazy z majetku JUDr. Philippa Gomperze, které se dodnes nacházejí sbírkách Moravské galerie. (*10)

Požadavek na restituci zavlčených 85 uměleckých děl ze zámku Oslavany byl v roce 1957 zahrnut do evidence kulturních restitucí (příhlášky na kulturní majetek), sestavené podle výnosu ministerstva financí č. 203/56, 229/57 v návaznosti na 25. článek Státní smlouvy s Rakousku. Podle poznámky na uvedené přihlášce šlo o násilné odvezení těchto uměleckých předmětů za účelem odprodeje u firmy Carla Herziga – Galerie St. Lucas ve Vídni („*bez vývozního povolení československých úřadů*“). Jako vlastník těchto uměleckých předmětů vlastník je uvedena Státní památková správa Brno; odhadovaná hodnota 5.000.000 Kčs je uvedena v cenách z roku 1952. (*11)

Poznámky:

- (1) Küschelm, O.: Max Ritter von Gomperz und sein Sohn Philipp – Vermögen und Lebensstil einer Familie aus dem jüdischen Grossbürgertum vom Vormärz bis zur NS-Zeit. In: Rychlik, O. (ed.): *Emil Orlik. Prag, Wien, Berlin*. Wien 1997, s. 59–75.
- (2) Soupis mobiliáře v zámku Oslavany z roku 1939, pořizovaný dr. Ph. Gomperzem a předaný jeho právnímu zástupci JUDr. Pražákovi; SÚA Praha, fond NSMP, Oslavany, dodatky, prozatím neuspořádáno.
- (3) SÚA Praha, fond ÚŘP, dotazníky k soupisům židovského zemědělského a lesního majetku, Oberlandrat Vyškov, kart. 719.
- (4) Rychlik, O.: Orlik als Porträtist der Familien Gomperz und Wertheimstein. In: Rychlik, O. (ed.): *Emil Orlik*. c. d. 1997, s. 31–48.
- (5) Dopis advokáta Karla Reissiga ze dne 4. února 1941 brněnské pobočce Treuhand- und Revisionsgesellschaft a dopis Treuhand- und Revisionsgesellschaft adresovaný Zentrale für jüdische Auswanderung ze dne 8. července 1941; MZA Brno, fond G 427 – Německá správa zabaveného majetku 1939–1944, kart. 33. – Další materiál ke kauze Gomperz se nachází

- rovněž v kart. 32 a částečně i 34; knihy k majetku dr. Ph. Gomperze z let 1921–1942 jsou uloženy v kart. 16–112.
- (6) MZA Brno, fond G 427, kart. 33.
  - (7) Viz SÚA Praha, fond 114–8–2; také SÚA Praha, fond NSMP, Oslavany, dodatky, prozatím neuspořádáno a korespondenci mezi Vermögensamtem a Treuhand- und Revisionsgesellschaft v Brně z roku 1943; MZA Brno, fond G 427, kart. 33.
  - (8) Viz Seznam obrazů převzatých Galerii St. Lucas ve Vídni ze zabaveného majetku Cornelia a Marie Gomperz, dat. Vídeň, 4. února 1942; SÚA Praha, fond 109–4–1493 a ANG Praha, fond NG 1945–1958, fasc. 252a/34.
  - (9) Seznamy nenalezených předmětů, příloha dopisu ministerstva zahraničních věcí ministerstvu školství a osvěty z 20. listopadu 1947 – SÚA Praha, fond MŠANO, sign. 36 IV Restituce, kart. 2015. Dopis Josefa Vydry obvodové úřadovně MSMP v Brně z 3. května 1947; SÚA Praha, fond NSMP, Oslavany, dodatky, prozatím neuspořádáno.
  - (10) MZA Brno, fond G 427, kart. 10; SÚA Praha, fond NSMP, Oslavany, dodatky, prozatím neuspořádáno. V Moravské galerii Brno jsou následující obrazy: Franz von Lenbach: *Podobizna staré ženy*; dvojice protějškových podobizen od neznámého holandského malíře 1. poloviny 17. století (dříve určeno jako dobové kopie podle P. P. Rubense): *Portrét pána a Portrét dámy*; Malíř 18. století, *Přepadení oslavanského kláštera švédskými vojáky*.
  - (11) AMZV, fond Restituce 1945–1957, Rakousko, sign. 036/500–3812, kart. 31.

V. 9. Žádosti o vývozní povolení registrované ve státní sbírce starého umění

(Českomoravské zemské galerii v letech 1939–1945) – sumarizace

Následující souhrn uvádí podstatné údaje o **všech** žádostech o vývoz uměleckých děl, jež jsou uloženy v ANG, fond ČMZG, sign. AA 2035. Žádosti podávané žadateli židovského původu pocházejí výhradně z roku 1939.

VÝVOZY1

1

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/111	Adámek Alfons	Praha, Nitranská 22		1 obraz, Defregger (přípsáno)	Německo	1940, 13.7.	návrh na peněžitý dar 300,- Kč pro nákupní fond NG			1940/1235, 1372			2035/2/0 6
J/032	Alt Louis	Praha, Washingtono va 9		obrazy, bronzы, celkem 25 kusů (nizozemští a němečtí autoři)	Velká Británie	ano	1 obraz (D. Ryckaert, Zubní lékař)	1939, 10.5.		1939, 0499, 0634, 0714	ano		2035/1/3 2
J/060	André K.	Praha, Havířská 3		1 obraz (F. Fracken)	Německo (Rumunsko)	1939, 28.11.	návrh na dar 1000,- Kč Viktor			1939/1674, 1764 1942/1875	ano		2035/1a/ 10 2035/4/0 1
J/127	Aull Otto, Dr.	Wiener Neustadt, Neunkirchner str. 17	Swoboda, Karl Maria, Prof.				Barvinius, Podobizna kapelníka Gottfrieda Neumanna (kopie podle originálu z galérie v Drážďanech)						
J/018	Benedikt Emil	Praha, Blanická 15				ano	1 obraz (J.H. Roos, Stádo ve zřícenině)	1939, 22.5.		1939/0709, 0710	ne		2035/1/1 8
J/038	Bennischová Annamarie	Praha, U vozovky 1218a	Bennisch František	obrazy, akvarely, reliéf, celkem 21 kusů (různí autoři)		1939, 17.4.	1 skládací oltář, 1 obraz (Palomedes, Bitva)	1939, 10.5.		1939/0415, 0542, 0645, 0717	ano		2035/1/3
J/108	Berka Petr	Praha, Sítěšovice 590					peněžitý odkaz 117 100,- Kč	1940, 30.4.		1940/0940			

VÝVOZY

2

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolnění	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/106	Bloch Jan	Brno, V Hlinkách 120		obrazy, kresby grafika, 40 položek (různí autoři 17.-19. stol., mj. Teniers, Gallait, Doerell, A. Mánes), 17 miniatur		ano	A. Mánes, Krajina; Anonym, Portrét mladého muže v polském úboru; Anonym 2. pol. 18. stol., protějškové ital. krajiny	1940, 23.3.	O 1787, O 1788, O 1789, O 1790	1940/0586, 0637	ano		2035/2/0 1
J/036	Bloch Richard	Praha, Riegrovo nábřeží 30		obrazy, řezby, rytiny, celkem 37 kusů (různí autoři 17.-18. st.)		1939, 12.4.	2 obrazy (J. Verkolje, Podobizna pána a paní s černochem; italský mistr kolem 1734, Svatá rodina)	1939, 18.4.		1939/0440, 0506, 0508	ano		2035/1/3 6
J/077	Blum Artur	Praha, Dušní 2		obrazy, celkem 18 kusů (vesměs neznámí autoři)			návrh na dar 1500,- Kč			1939/0941	ano		2035/1a/ 27
J/064	Bondy Emil, Ing.	Praha, Plavecká 8	Kvasnička, Praha, Plavecká 10	obrazy, pastely, grafika, celkem 35 kusů + 1 mapa grafik		1939, 22.9.	návrh na dar obrazu od holandského ministra, Krajina s městem a řekou			1939/1209, 1386	ano		2035/1a/ 14
J/012	Bondy Otto, Dr.	Praha, Urajská 4		obrazy, grafika, hodiny, porcelán, celkem 34 kusů, různí autoři hlavně 19.-20. století		ano	2 obrazy (W. Riedel, K. Molenaer)	1939, 10.8.		1939/0993, 1027, 1146	ano		2035/1/1 2

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/085	Bruckner Pavel	Praha, Lützowova 11		obrazy, akvarel, gobelin, socha, celkem 11 kusů (vesměs neznámí autoři)		1939, 23.5.	návrh na dar 15000,- Kč			1939/0684, 0759	ano		2035/1a/ 35
J/005	Bruckner Egon	Praha, U Půjčovny 2	Brucknerová Edith	obrazy, grafika, celkem 15 kusů, různé , většinou neurčení autoři			? 2 obrazy, 6000,- Kč pro Nákupní fond SSSU			1939/1137, 1139, 1152, 1153, 1157	ano		2035/1/0 5
J/067	Buquoy Karel Jiří	Praha, Velkopřevors ké nám. 3			Německo (resp. Sudety)		Národní galerie navrhovala povolit "vývoz" bez náhrady			1939/1148	ne		2035/1a/ 17
J/102	Butta Václav, ing.	Praha, Bráfova 16					V. Brožík, Zátuší			1939/0831, 0834		Buttův dar obrazu zakoupené ho pro NG ve Vidni na popud A. Matějčka	2035/1b/ 03
J/112	Butta Václav, ing.	Praha, Karoliny Světlé 11		1 obraz, nizozemský malíř z roku 1580, Milosrdný Samaritán		1940, 29.4.	návrh na peněžitý dar 500.- Kč pro nákupní fond NG			1940/0805, 0929			2035/2/0 7
J/125	Butta Václav, ing.	Praha					Max Svabinský, Podobizna V. Butty			1941/1675			2035/3/0 4

VÝVOZY1

4

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/021	Daněžek Vilém	Praha, Dr. Z. Winttra 12		obrazy, akvarel, celkem 8 kusů (barokní mistři)		1939, 13.7.	2 obrazy (L.L. sign., Ovocné zátiší s motýlem, H. Mommers, Krajina)	1939, 30.5.		1939/0689, 0745, 0766, 0767, 1031	ano		2035/1/2 1
J/086	Dub Otakar	Praha, Nad Královskou oborou 3	Dubová Matylda	obrazy, grafika, celkem 8+11 kusů (Salvendy, van Ostade, Simon, J. Ruisdael, Dubois, van Goyen a další autoři)		1939, 13.6.	návrh na dar 2 obrazů (J. Ruisdael, Krajina, J. van Goyen, Krajina)			1939/0642, 0851, 0907	ano		2035/1a/ 36
J/076	Dubský Eduard, Dr.	Praha, Bráfova 16		obrazy, akvarely, kresby, grafika, fotografie, celkem 49 kusů						1939/0986, 1105	ano	seznam vývozu sepsal pražský obchodník s uměním Rudolf Ryšavý	2035/1a/ 26
J/097	Eislerová Marta	Praha, Řičanská 1	Eisler Norbert, JUDr.; Havlinková Marie	obrazy, grafika, sochy, gobelíny, celkem 69 kusů (různí autoři 15.-20. st.)			návrh na dar 1 dřevořezby (mistr z doby kolem 1480, Apoštol Pavel); 1 obrazu (J. Brandeis, Krajina) a 10 000,- Kč			1939/0427, 0492, 0879	ano		2035/1a/ 47
J/066	fa. Weiner, Königstein a spol.	Praha, Chodská 8		1 obraz (F. Courtenis)		1939, 16.10.	návrh na dar 1000,- Kč			1939/1163, 1503	ano		2035/1a/ 16

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/001	Feldmann Karel	Brno, V hlímkách 130		27 kreseb	Palestina		5+1 kresba (Callot, Palma ml., Ricci, Parmigiani, Spitzweg) pro Zemské museum v Brně			1939/1616	ne		2035/1/0 1
J/028	Fischer Bedřich, Dr.	Praha, Nábřeží Legii 14				ano	2 obrazy (Führich, V. Mánes), 1 kresba (Novopacký)	1939, 26.4.		1939/0560	ne		2035/1/2 8
J/002	Flaschner, Dr.	London SW 5, Courtfield gardens 8	Hořejš V., Praha, Mikulandsk á 7			1939, 17.5.	4 obrazy			1939/0687, 0693, 0695, 0696, 0727, 1128	ne	spisy nedochová ny	2035/1/0 2
J/107	Fleischhacker r Mořic, Dr.	Bratislava, Sucké Mýto		obrazy, různé autoři 16.-18. stol. (15 ks, mj. A. Amorosi, L. Bassano), 49 rytin podle Kupeckého	Slovensko		ne, sbírka bez galerijní hodnoty			1940/0059	ano		2035/2/0 2
J/078	Franck Max, Dr.	Praha, Čelakovského sady 12					návrh na dar obrazu P.M. Gillemanse, Zátíši			1939/0769	ne		2035/1a/ 28
J/045	Freund Otto	Praha, Pod hradbami 1		3 obrazy		ano	1 obraz (A. Mírou, Krajina)	1939, 1.3.		1939/0223/ , 0238	ano		2035/1/4
J/121	Frič Jan Josef, Dr.	Praha, Americká 40	Bartoň z Dobenína Cyril				1 obraz, Jakub Ströminger, Podobizna malíře			1940/1437			

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/075	Fuchs Hugo, Dr.	Praha		obrazy, mapa, socha, celkem 7 kusů (neurčení autoří)			návrh na dar dřevěné gotické sochy			1939/1051	ne		2035/1a/ 25
J/027	Fuchs Hugo, Dr. Ing.			obrazy, akvarely, biskvit, celkem 61 kusů (různí autoří)		ano	2 obrazy, (Overbeck, Výjev s Kristem; gotická tabule, Výjev s Kristem), 1 mramorové torso	1939, 2.6.		1939/0633, 0801, 0832	ano		2035/1/2 7
J/087	Galerie Klein	Praha		obrazy, celkem 63 kusů (různí autoří 17.-20. st.)		1939, 13.6.	návrh na dar 5 obrazů neznámých mistrů			1939/0632, 0906	ano		2035/1a/ 37
J/088	Gerstlerová Marta	Praha, Senovážná 4		obrazy, sochy, miniatury, gobelin, grafika, celkem 55 kusů (různí autoří)		1939, 12.5.	návrh na dar 3 rytin (A Carpentier, Podobizna dámy; Descourtes, Pavel a Virginie)			1939/0568, 0672	ano		2035/1a/ 38
J/016	Glauber Karel	Čakovice				ano	1 obraz (Adam a Eva)	1939, 24.5.		1939/0735	ne		2035/1/1 6
J/126	Glück Eugen, ing.	Praha		obrazy, různé autoří 19. stol. (celkem 40 kusů, vesměs mad'arští autoří)						sine	ano	na spisovém obařu pozn. "předal dr. Polák" - zůstalo bezpředně tné	2035/3/0 5

VVVOZY1

7

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/100	Guttmann Vilém	Praha, Italská 35	Pevný Jan, JUDr.; Guttmannov á; Holub, O. V.	obrazy, grafika a akvarely, čínské bronzы, řezby, tapisérie, celkem 43 položek (různí autoři, mj. R. Alt, F. X. Petter, J. Drochisloot, C. Pluth)		1939, 3. 5.	dar 4 obrazů a 1 akvarelu (J. Drochisloot, Holandské posvícení; R. Alt, Rim; Bouvier, Podobizna dámy; F. X. Petter, Zátíší; J. Chocholetz, Praha)	1939, 26.5.		1939/0528, 0611, 0658, 0746-50	ano	současně zajičeno do NG dalších 9 položek, vše vráceno majiteli 1941,7,5; čj. 1941, 0763	2035/1b/ 01
J/025	Guttmannov á Anna	Praha, Petrská 2	Guttmann Oskar	obrazy, kresby, rytiny, celkem 25 kusů (různí autoři 19. st.)		ano	2 obrazy (F. Ferg, Krajina; týž, Přístav)	1939, 22.5.		1939/0644, 0667, 0716	ano		2035/1/2 5
J/114	Habrová Marie	Praha, Jungmannova 5		1 obraz, kopie podle Velásquezova Filipa IV. jako lovce (originál v Louvru)	Německo		ne, obraz malé hodnoty			1940/0179			2035/2/0 9
J/098	Hahn Pavel, JUDr.	Praha, Plavecká 8	Bloch, Ing.	Hahn - obrazy, kresby, akvarely, rytiny, celkem 21 kusů (různí autoři, mj. Chittussi ?); Bloch - obrazy, grafika, celkem 27 kusů (různí autoři)			u obou sbírek návrh na peněžité dar neurčené výše			1939/0407, 0414	ano		2035/1a/ 48
J/010	Hecht Rudolf J.	Praha, Náplavní 1		obrazy, akvarely, grafika, celkem 17 kusů, různí autoři		ano	1 obraz (M. v. d. Hulst, Krajina)	1939, 31.7.		1939/1056, 1068, 1069	ano		2035/1/1 0

VÝVOZY

8

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolnění	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/004	Heller Bedřich, Ing.	Praha, Kamelijská 15		obrazy, kresby, akvarely, grafika, celkem 47 položek seznamu, hlavně domácí autoři barokní (anonymy), 19. a 20. století	Švýcarsko	1939, 25.9.	3 obrazy (Švabinský, Novotný, gotická deska)	1939, 5.10.		1939/1248, 1385, 1425	ano		2035/1/0 4
J/047	Hermann Gustav	Praha, Konviktská 8		14 obrazů	Belgie	1939, 4. 2.	1 obraz (holandský mistr 1/2 17. st., Krajina s mytologickou scénou)	1939, 11.2.	OP 2234	1938/1142, 1939/0142	ne		2035/1/4 7
J/051	Herrnheiser Gustav, Dr.	Praha, Hybernská 42		6 obrazů (různí autoři 16.-18. st.)		1939, 7. 3.	2 obrazy (mistr z Canalettova okruhu, Pohled z Benátek; A. Magnasco, Kázání Krista)			1939/0254	ano	vývoz a dar patrně neuskutečn ěn	2035/1a/ 01
J/073	Herzig Jiří	Praha, Římská 42		1 obraz (napodobitel G. Terborcha)			návrh na dar 1000,- Kč			1939/1079	ano	obraz již posuzován pod č.j. 1939/0117 - viz Jäger	2035/1a/ 23
J/089	Hojtaš Karel	Praha, Zborovská 22		obrazy, rytiny, celkem 50 kusů (francouzští autoři 17.-18. st., Rembrandt, Metsu, Vacátko, Schwaiger)		1939, 12.5.	návrh na dar 8 děl (H. Schwaiger, Skřítkové v lese; Dietrich, Tardieu, Pesne, Edelinck, Largilliere, Poussin, Metsu)			1939/0547, 0680	ano		2035/1a/ 39

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/131	Holub Walter, ing.	Praha, Otavská 9					Emanuel Boháč: Poprava Kryštofa Kobera z Kobersperka na Staroměstském nám. roku 1621			1945/1119, 1187		příjemce daru dodatečně změněn z NG na město Prahu	2035/4/0 5
J/133	Horák Ladislav						obrazy a kresby, čeští autoři 19. a 20. stol. (celkem 102 položky, mj. Hudeček, Aleš, Švabinský, Preisler, K. Špillar)			1945/0546		odkaz, dodatek k závěti	2035/4/0 7
J/104	Hořejš Václav	Praha, Mikulandská 7					koberec 270 x 182 cm	1939, 19.4.		1939/0510			2035/1b/ 05
J/110	Hořejš Václav	Praha, Mikulandská 7		1- gotická socha, dřevorezba P. Marie s králem		1940, 5. 4.	návrh na peněžitý dar 500.- K pro nákupní fond NG			1940/0674, 0747			2035/2/0 5
J/132	Hořejš Václav	Praha, Mikulandská 7	Horák, J.				Josef Navrátil, 4 kvaše z Kukátka	1943	K 8413- 8416	1945/1654		původ z majetku J. Horáka, Hořejšem zakoupeno u fy Andréa a předáno do NG	2035/4/0 6

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/024	Iltis Hugo	Praha, Provaznická 11		obrazy, lepty, celkem 12 kusů (F. Moucheron a neurčení autoří)	Palestina	ano	1 obraz (F. Moucheron, Krajina)	1939, 22.5.		1939/0659, 0718	ano		2035/1/2 4
J/116	Ing. Čáp a spol., výroba elektrotechni ckých potřeb	Praha, Hähnelova 355					1 obraz, Hemerlein	1940, 10.12.		1940/2313, 2324			2035/2/1 1
J/081	Jaeger Alfred	Praha, Nábřeží legii 29		1 obraz (G. Max, Podobizna dámy s květinami a motýlem)			návrh na dar 500,- Kč			1939/0720	ano		2035/1a/ 31
J/113	Jaeger Alfred	Praha, nábř. Legii 29		1 obraz, L. J. F. Lagrenée, Mars a Venuse	Německo (Rakousko?)	1940, 19.3.	návrh na peněžitý dar 2 000.- Kč pro nákupní fond NG			1940/0565, 0576, 0603			2035/2/0 8
J/055	Jäger			1 obraz (napodobitel G. Terborcha)			neurčená finanční částka			1939/0117	ano	vývoz a dar patrně neuskutečn ěn	2035/1a/ 05
J/109	Janečková- Krejčová Olga	Praha	Jelen Eduard, JUDr.; Zimmer Karel, JUDr.				odkaz: J. Navrátil, Sv. Apolena, olej dřevo; J. Novopacký, Procesi v Itálii	1940, 20.1.	O 1749	1940/0041			2035/2/0 4
J/056	Jaroschy Vilém, Dr.	Praha, Salvátorská 6	Jaroschy Mariana	obrazy, rytiny, miniatura, řezba, celkem 16 kusů (různí autoří)			patrně nebyl vyžádán			1939/1763	ano	vývoz a dar patrně neuskutečn ěn	2035/1a/ 06

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/054	Jaschvillová N.	Praha, Slunná 10	Girsa Josef	39 ikon	Velká Británie	1939, 27.4.	7 ikon			1939/0235, 0602, 1063	ne	vývoz a dar patrně neuskutečn ěn	2035/1a/ 04
J/099	Jednota pro dostavění hlavního chrámu sv. Víta	Praha, Kanovnická 13					dar kreseb s návrhem výzdoby kostela v Lerchenfeldu ve Vídni odmítnutý SSSU			1939/0901			2035/1a/ 49
J/117	Kapras Jan	Praha					1 obraz, portrét Jana Kaprasy od Kvičaly			1940/2289			2035/2/1 2
J/011	Katz František	Praha, Plzeňská 217		obrazy, kresby, celkem 36 kusů, různé autoři 18.-20. století		1939, 27.7.	1 kresba (H. Goltzius), 1 rytina (podle H. Goltzia), 1 obraz (J. B. Lampi)	1939, 27.7.		1939/1040, 1057, 1058, 1147	ano		2035/1/1 1
J/084	Klein Josef, Ing.	Praha, Dělnická 1481		obrazy, akvarely, kresby, porcelán, celkem 27 kusů (různí autoři 17.-20. st.; Trier, Hanshofer, P. de Blood, Kremlička)		1939, 26.5.	návrh na dar 2 obrazů (P. de Blood, Prodavač; holandský mistr 17. st., Krajina se dvěma postavami)			1939/0685, 0757	ano		2035/1a/ 34
J/033	Koeser Josef, JUDr.	Praha, Hradešinská 6	Witzová Melanie			ano	1 obraz (C. Netscher, Podobizna dámy)	1939, 19.4.		1939/0493, 0513, 0514	ne		2035/1/3 3

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/034	Korda Pavel	Praha, Washingtono va 25		obrazy, celkem 23 kusů (různí autoři)		1939, 19.4.	2 obrazy (škola P. Brandla, Apoštol, italský malíř, Útěk Lota ze Sodom)	1939, 3.5.		1939/0458, 0543, 0592, 0593	ano		2035/1/3 4
J/080	Körner Jindřich	Moravská Ostrava, Tyršova 6				1939, 24.5.	návrh na dar 500,- Kč			1939/0761	ne		2035/1a/ 30
J/057	Körner Leo	Praha, Na pískách	Bellaková Trude	9 obrazů (H. Canon, P. Battoni a neurčení autoři 18.-19. st.)	USA (?)		1 obraz (P. Battoni, Hlava dívk)	1939, 16.2.		1939/0136, 0164, 0171	ano		2035/1a/ 07
J/043	Körner Theodor	Praha, Slovenská 29		obrazy, miniatury, celkem 32 kusů (různí autoři 17.-19. st.)		ano	1 obraz (V. Brožík, Zahrádka u statku)	1939, 10.3.		1939/0255, 0303	ano		2035/1/4 3
J/058	Körner Walter	Praha		obrazy, sochy, kresby, celkem 77 kusů (různí autoři 17.-19. st.)		ano	15 obrazů (benátský mistr 17. st., Job a jeho přátelé, A. Machek, okruh N. Grundt, P. Quast a další neznámí autoři)	1939, 27.2.		1939/0165, 0228	ano		2035/1a/ 08
J/003	Kreitnerová Ilse, Dr.	Praha		44 obrazů, kresb, rytín, 13 obrázků na skle, 18 soch			návrh na 1 náčrt nástropní malby a 1 barokní sošku Madony			1939/1003	ano		2035/1/0 3

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/074	Kropík H., JUDr.	Praha, Žitná 34		1 obraz (blíže nepopsán)						1939/1053	ne	pouze žádost o ocenění obrazu, další jednání patrně neproběhlo	2035/1a/ 24
J/079	Kutna Gerson	Dolní Loučka u Tišnova				1939, 24.5.	návrh na dar 1000,- Kč			1939/0762	ne	starožitnos ti dovezeny do ČSR z Německa	2035/1a/ 29
J/041	Langweil Ervín, Dr.	Praha, Sedlec		obrazy, miniatury, rytíny, japonské dřevoryty, celkem 60 kusů (hlavně nizozemští autoři 17. st.)		ano	4 obrazy (J. de Bray, Zvěstování; W. Knyff, Krajina, Angermayer, 2 obrazy květin)	1939, 7.4.		1939/0318, 0452	ano		2035/1/4 1
J/042	Lapper Rudolf, JUDr.	Karlovy Vary				1938, 1. 6.				1939/0317	ne	povolení k vývozu z 1.6. 1938 zrušeno 10.3. 1939	2035/1/4 2
J/065	Laufer Otto, MUDr.	Praha, Patižská 17	Popper Bedřich, Dr. Ing., Praha, Železná 14	4 obrazy (různi autoři 1 domnělý Pissarro)		1939, 27.9.	návrh na dar 700,- Kč			1939/1208, 1403	ano		2035/1a/ 15
J/014	Liebstein Ant.	Praha, Barthouova 68		1 obraz (Goya, Podobizna dám)		1939, 3. 6.	ne			1939/0743	ne		2035/1/1 4

Značka	Jméno	Adresa	Další osoby	Vývoz	Země vývozu	Povolení	Dar	Datum	Inv. č.	Č.j. spisu	Seznam	Poznámka	Sign. AA
J/072	Löwenfeld Elisabeta	Karlovy Vary		1 obraz (údajný Palma il Giovane)			Národní galerie navrhovala povolit vývoz			1939/1080	ano	obraz nabízen NG ke koupi, jež však odmítnuta pro nízkou kvalitu díla	2035/1a/ 22
J/115	Lüdinghause n, sv. pán von	Praha		1 obraz, blíže nespecifikovan ý	Německo	ano	návrh na peněžitý dar 1 000.- Kč pro nákupní fond NG			1940/0139, 0203		Obraz předtím nabídnut ke koupi do NG a nezakoupe n	2035/2/1 0
J/052	Maudrová Anna	Praha, Dvorecká 1659		8 obrazů (různí autoři)	Velká Británie	1939, 4. 3.	2 obrazy (Everbrock, Zátíši; nizozemský mistr 16. st., Krajina s palácem) nebo 8 000,- Kč			1939/0249	ano	vývoz a dar patrně neuskutečn ěn	2035/1a/ 02
J/029	Mautnerová Hělena	Praha, Klimentská 32		obrazy, miniatury, celkem 37 kusů (různí autoři)		ano	1 obraz (L. Bisi, Benátky)	1939, 29.4.		1939/0559, 0579	ano		2035/1/2 9
J/069	Mendikovič ová B.N.	Praha, Řeznická 17		obrazy, kresby, akvarely, grafika, celkem 55 kusů (Utrillo, Chagal, Kars, J. Slavíček a další)			návrh na dar 2000,- Kč			1939/1440	ano		2035/1a/ 19